

Mitovi i legende sjeverozapadne Hrvatske

Blaži, Margareta

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:299225>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-01**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma «Dr. Mijo Mirković»

MARGARETA BLAŽI
MITOVI I LEGENDE SJEVEROZAPADNE HRVATSKE
Diplomski rad

Pula, 2024.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet ekonomije i turizma «Dr. Mijo Mirković»

MARGARETA BLAŽI
MITOVI I LEGENDE SJEVEROZAPADNE HRVATSKE
Diplomski rad

JMBAG: 0303088712, redovita studentica

Studijski smjer: Kultura i turizam

Predmet: Nematerijalna kulturna baština

Znanstveno područje: Humanističke znanosti

Znanstveno polje: Etnologija i antropologija

Znanstvena grana: Folkloristika

Mentor: red. prof. dr. sc. Slaven Bertoša

Pula, rujan 2024.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Nematerijalna kulturna baština	3
2.1. Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine	5
2.2. Folklor kao dio nematerijalne kulturne baštine	7
3. Pojmovno određivanje mitova i legendi	9
3.1. Mitovi.....	10
3.1.1. Slavska mitologija	11
3.1.2. Mitologija i Hrvati.....	17
3.2. Legende	20
4. Mitovi i legende Sjeverozapadne Hrvatske	22
4.1. Varaždinska županija	30
4.1.1. Legenda o Varaždinskom požaru.....	30
4.1.2. Škaf i prasica.....	31
4.1.3. Kako je Ludbreg dobio ime.....	32
4.1.4. Andrijina kula.....	33
4.1.5. Ljepotica i mlinar	34
4.1.6. Černe mlake.....	35
4.2. Međimurska županija	36
4.2.1. Legenda o Štefeku i Janici	36
4.2.2. Legenda o mrtvacu udvaraču.....	37
4.2.3. Čakovečki zmaj.....	37
4.3. Krapinsko-zagorska županija	38
4.3.1. Zmaj klanječkog kraja	38
4.3.2. Veronika Desinić	39
4.3.3. Vilina i Aldovig.....	41
4.4. Koprivničko-križevačka županija	41
4.4.1. Legenda o picokima	41
4.4.2. Crna Kraljica na Kalniku.....	43
4.4.3. Križevački statuti	44
4.4.4. Mit o pesoglavcima	45
4.5. Zagrebačka županija i grad Zagreb.....	46
4.5.1. Legende o imenu grada Zagreba	46
4.5.2. Medvedgradski top.....	47
4.5.3. Crni otok.....	48

4.5.4. Crna Kraljica s Medvedgrada	49
4.5.5. Vila Okić – grada	50
4.5.6. Grički top	51
5. Analiza i interpretacija mitova i legendi.....	53
6. Valorizacija mitova i legendi.....	55
7. Zaključak	58
Literatura	60
Popis priloga.....	65
Sažetak	66
Summary	67

1. Uvod

Nematerijalna kulturna baština predstavlja ključan element identiteta i kulturnog nasljeđa svakog naroda pa tako i Hrvata. Ona obuhvaća običaje, vjerovanja, obrede, umjetnosti, usmene predaje i zanate koji se prenose s generacije na generaciju, stvarajući kolektivnu svijest zajednice. Među najznačajnijim elementima nematerijalne kulturne baštine su mitovi i legende, koji često reflektiraju univerzalne teme, ideale i specifične povijesne događaje karakteristične za određeni prostor i vrijeme. Ovaj diplomski rad bavi se istraživanjem mitova i legendi sjeverozapadne Hrvatske, regije koja je, kao i ostatak Hrvatske, bogata kulturnim nasljeđem i raznolikim tradicijama. Tijekom godina predstavljanje naših tradicija i običaja često se prezentiralo kroz razne manifestacije, a ni mitovi i legende tome nisu izuzetak, pogotovo iz razloga što se u većini legenda spominju likovi ili događaji koji imaju poveznicu sa stvarnim povijesnim likovima ili događajima. Cilj rada je predstaviti neke najznačajnije, ali i manje poznate mitove i legende, specifične za sjeverozapadnu Hrvatsku, a u svrhu određivanja potencijalne turističke atraktivnosti i mogućnosti njihovog implementiranja u već postojeće ili potpuno nove turističke proizvode. Tijekom pisanja diplomskog rada koristila se relevantna literatura, knjige, članci i internetski izvori.

Rad se sastoji od sedam glavnih poglavlja, s početnim uvodom u kojem je definirana tema i cilj rada. Drugo poglavlje odnosi se na definiranje nematerijalne kulturne baštine te analizu Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine i poslova kojima se bavi Ministarstvo kulture i medija, a u svrhu očuvanja i zaštite kulturnih vrijednosti Republike Hrvatske. U trećem poglavlju pojmovno se određuju mitovi i legende, opisuje se razlika među njima i predstavlja bogata povijest i porijeklo hrvatskih mitskih pojmova, običaja i likova. Kroz četvrto poglavlje definiraju se županije koje pripadaju sjeverozapadnoj Hrvatskoj te njihove turističke atrakcije i obilježja, od kojih se poneka spominju u legendama opisanim u idućim potpoglavljima. Legende su podijeljene prema geografskoj pripadnosti županija i to na Varaždinsku, Međimursku, Krapinsko-zagorsku, Koprivničko-križevačku te Zagrebačku županiju i grad Zagreb, koji nije odvojen kao zasebna cjelina. U petom poglavlju analiziraju se motivi i likovi koji se javljaju u mitovima i legendama opisanim kroz rad te se objašnjava njihovo postojanje, odnosno oblikovanje i značenje za hrvatsku kulturu i narod. U posljednjem dijelu rada pažnja je posvećena valorizaciji mitova i legendi u

suvremenom i turističkom kontekstu, kako bi se naglasila njihova važnost i potencijal za očuvanje i promociju kulturne baštine. Posebice se ističe potreba valorizacije jedne od poznatijih legendi o Crnoj Kraljici te korištenje *storytellinga* kao jednog od načina oživljavanja i promoviranja mitova i legendi budućim generacijama.

2. Nematerijalna kulturna baština

Kulturna se baština definira kao skup materijalnih i nematerijalnih artefakata ili obilježja naslijeđenih od neke zajednice ili društva, a može biti povijesnog, arheološkog, umjetničkog, antropološkog, paleontološkog ili znanstvenog značenja. U svojoj raznovrsnosti i specifičnosti objekti kulturne baštine predstavljaju zajedničko bogatstvo ljudskog roda, a njezino je očuvanje važno za definiranje, promociju i prepoznavanje kulturnog identiteta nekog naroda.¹ Prema Zakonu o potvrđivanju konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, pod nematerijalnom kulturnom baštinom podrazumijevamo: *...vještine, izvedbe, izričaje, znanja, umijeća, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i u nekim slučajevima, pojedinci prihvataju kao dio svoje kulturne baštine.*² Takva se baština prenosi s generacije na generaciju, a zajednice i društva neprestano je iznova oblikuju prema svojem okruženju te odnosu s prirodom i poviješću, što im u konačnici daje osjećaj identiteta i kontinuiteta, promičući istovremeno poštivanje kulturnih raznolikosti i kreativnosti. Razumijevanjem nematerijalne baštine drugih zajednica potiče se dijalog između kultura i uzajamno poštivanje različitih načina života.

Prema UNESCO-ovoj Konvenciji za očuvanje nematerijalne kulturne baštine iz 2003., nematerijalna baština konkretnije se karakterizira i dijeli na sljedećih pet područja³:

- a) Društvene prakse, rituali i svečani događaji
- b) Tradicionalni obrti
- c) Znanja i prakse u vezi s prirodom i svemirom
- d) Izvedbene umjetnosti
- e) Usmena predaja i izražavanje te jezik kao nositelj nematerijalne kulturne baštine.

Iako se Konvencijom utvrđuje okvir za identificiranje oblika nematerijalne kulturne baštine, primjeri nematerijalne kulturne baštine nisu ograničeni na jedan oblik i često

¹ Kulturna baština, U: Ministarstvo kulture i medija, [https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%202023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme\)](https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%202023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme)), posjećeno 17. svibnja 2024.

² Narodne novine, Zakon o potvrđivanju konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2005_06_5_47.html, posjećeno 17. svibnja 2024.

³ UNESCO, Intangible Cultural Heritage Domains, str. 3., <https://ich.unesco.org/doc/src/01857-EN.pdf>, posjećeno 17. svibnja 2024.

obuhvaćaju elemente iz različitih područja. Njezin popis domena namijenjen je uključivanju, a ne isključivanju te ne mora neophodno biti potpun. Isto tako države mogu koristiti drugačiji sustav domena, dodavanjem novih potkategorija postojećim domenama ili dodavanjem dodatnih domena.⁴

Na UNESCO-ovom Reprezentativnom popisu nematerijalne kulturne baštine čovječanstva nalazi se devetnaest nematerijalnih dobara koja imaju hrvatske korijene, a to su⁵:

1. Čipkarstvo
2. Dvoglasje tijesnih intervala Istre i Hrvatskog primorja
3. Festa Sv. Vlaha
4. Godišnji proljetni ophod Kraljice ili Ljelje iz Gorjana
5. Godišnji pokladni ophod zvončara s područja Kastavštine
6. Procesija Za križen na otoku Hvaru
7. Umijeće izrade drvenih tradicijskih dječjih igračaka s područja Hrvatskog zagorja
8. Sinjska alka
9. Medičarski obrt na području sjeverne Hrvatske
10. Bećarac – vokalno-instrumentalni napjev s područja Slavonije, Baranje i Srijema
11. Nijemo kolo s područja Dalmatinske zagore
12. Klapsko pjevanje
13. Mediteranska prehrana
14. Međimurska popevka
15. Umijeće suhozidne gradnje
16. Umijeće sokolarenja
17. Tripundanske svečanosti i kolo Sv. Tripuna
18. Tradicije uzgoja lipicanaca
19. Transhumanca – sezonska seoba stoke

⁴ UNESCO, Intangible Cultural Heritage Domains, str. 3., <https://ich.unesco.org/doc/src/01857-EN.pdf>, posjećeno 17. svibnja 2024.

⁵ UNESCO, [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00058&multinational=3#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00058&multinational=3#tabs), posjećeno 17. svibnja 2024.

2.1. Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine

U ovom će se poglavlju ukratko opisati ključni aspekti Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine i način na koji Republika Hrvatska provodi njezinu zaštitu i očuvanje.

Navedena Konvencija međunarodni je sporazum usvojen na 32. sjednici opće skupštine UNESCO-a 17. listopada 2003. u Parizu. Cilj Konvencije je⁶:

- a) Zaštititi nematerijalnu kulturnu baštinu
- b) Osigurati poštivanje nematerijalne kulturne baštine zajednica, skupina i pojedinaca kojih se to tiče
- c) Na lokalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj razini podignuti svijest o važnosti nematerijalne kulturne baštine, kao i o osiguravanju uzajamnog uvažavanja te baštine
- d) Osigurati međunarodnu suradnju i pomoć.

Osim toga, Konvencijom je određeno vrhovno tijelo, odnosno Opća skupština država stranaka, koja se redovito sastaje svake dvije godine. Međuvladin odbor za zaštitu nematerijalne baštine sastoji se od osamnaest predstavnika država stranaka, odgovoran je Općoj skupštini te je dužan podnašati sva izvješća o svojim odlukama i aktivnostima. U svrhu zaštite nematerijalne kulturne baštine svaka država članica poduzima potrebne mjere prilagođene za svoj teritorij, što uključuje prikupljanje i dokumentiranje nematerijalne kulturne baštine, donošenje zakona i regulativa koji podržavaju očuvanje i promociju baštine te promicanje obrazovnih programa koji podižu svijest o važnosti nematerijalne kulturne baštine.⁷

U Republici Hrvatskoj ova je Konvencija stupila na snagu 2005., nakon što je donesen Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, od kada aktivno provode aktivnosti dokumentiranja, valorizacije, popisivanja i promidžbe

⁶ Narodne novine, Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2005_06_5_47.html, posjećeno 25. svibnja 2024.

⁷ Ibidem.

baštine.⁸ Osim toga Ministarstvo kulture i medija provodi i obavlja druge poslove kao što su⁹:

- istraživanje, proučavanje, praćenje, evidentiranje, dokumentiranje i promicanje kulturne baštine
- utvrđivanje svojstva zaštićenih dobara
- popisivanje mjerila za utvrđivanje programa javnih potreba u kulturi Republike Hrvatske
- skrb, usklađivanje i vođenje nadzora nad financiranjem programa zaštite kulturne baštine
- osnivanje i nadzor nad ustanovama za obavljanje poslova djelatnosti zaštite kulturne baštine
- ocjenjivanje uvjeta za rad pravnih osoba i fizičkih osoba na restauratorskim konzervatorskim i drugim poslovima zaštite kulturne baštine
- osiguranje uvjeta za obrazovanje i usavršavanje stručnih radnika u poslovima zaštite kulturne baštine
- provedba nadzora prometa, uvoza i izvoza zaštićenih kulturnih dobara
- utvrđivanje uvjeta za korištenje i namjenu kulturnih dobara te upravljanje kulturnim dobrima sukladno propisima
- utvrđivanje posebnih uvjeta građenja za zaštitu dijelova kulturne baštine
- obavljanje inspekcijskih poslova zaštite kulturne baštine
- informacijsko-dokumentacijska služba.

Ključan zadatak Ministarstva kulture i turizma je zaštititi i očuvati nematerijalnu kulturnu baštinu kako bi osigurali i potvrdili kontinuitet kulturnih vrijednosti Republike Hrvatske i njezin potencijal za daljnji razvoj, također jačati gospodarsku konkurentnost i kvalitetu života u europskom okruženju. Očuvanje kulturne baštine provodi se

⁸ Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama, u: Ministarstvo kulture i medija, <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/izdavacka-djelatnost/hrvatska-nematerijalna-kulturna-bastina-na-unesco-ovim-listama-19524/19524>, posjećeno 25. svibnja 2024.

⁹ Kulturna baština, u: Ministarstvo kulture i medija, [https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%202023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme\)](https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%202023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme)), posjećeno 25. svibnja 2024.

sustavno i nastoji uključiti sve sektore i razine društva u različite aktivnosti, pri čemu lokalne zajednice i nositelji aktivno sudjeluju u planiranju i provedbi mjera zaštite.¹⁰

2.2. Folklor kao dio nematerijalne kulturne baštine

Pojam folklor prvi je spomenuo William John Thoms kao naslov za novinarsku rubriku koju je vodio 1840-ih te na taj način prepoznao i imenovao kulturnu kategoriju koja tada još uvijek nije bila prepoznata u društvu. Dvadeset godina nakon toga folklor je postao predmet znanstvenog istraživanja, najprije u Njemačkoj, a tek krajem 19. stoljeća u Engleskoj i Americi, gdje je 1888. osnovano i Američko društvo za folklor. Nakon Drugog svjetskog rata znanstveno proučavanje folklor postalo je ozbiljnije te je na Sveučilištu Indiana osnovan prvi doktorski program koji je kasnije Richard Dorson transformirao u globalno središte za folkloristiku. Ubrzo nakon što je Dorson proglasio folklor jednom od najvažnijih akademskih disciplina, njegova akademska vrijednost opala je, dok je istovremeno rasla njegova važnost unutar UNESCO-a kao dio koncepta nematerijalne kulturne baštine. Krajem 20. stoljeća koncept se razvijao kroz međunarodne diplomatske konferencije, a podržavali su ga i neki značajniji istraživači. Međutim, ubrzo je postalo jasno da postoji nesklad između folklor i nematerijalne kulturne baštine te se dugo godina vodila rasprava o pripadnosti folklor nematerijalnoj kulturnoj baštini. Glavni problem leži u različitim pristupima ovim pojmovima: nematerijalna kulturna baština tretira baštinu kao nešto što se može zaštititi, očuvati i prikazivati, često u kontekstu turizma i komercijalizacije, čime se gubi glavna bit folklor koji se tradicionalno smatra dinamičnom praksom koja živi unutar zajednica. Dakle, politika nematerijalne kulturne baštine konačna je i pravno obvezujuća, dok je akademski diskurs o folkloru istraživački i otvoren. Spajanje folklor s nematerijalnom kulturnom baštinom očituje se kroz proces izložbi, muzejske prikaze i turističku industriju, čime se folklor transformira u komercijalizirani proizvod za vanjsko tržište. Ovaj proces uključuje promjenu fokusa s autentične zajedničke prakse na izložbe koje zadovoljavaju suvremene ekonomske i turističke interese. Kritičari ovog pristupa ističu da takva komodifikacija i institucionalizacija uništavaju simboličke vrijednosti folklor

¹⁰ Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama, u: Ministarstvo kulture i medija, <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/izdavacka-djelatnost/hrvatska-nematerijalna-kulturna-bastina-na-unesco-ovim-listama-19524/19524>, posjećeno 25. svibnja 2024.

unutar njegovih izvornih zajednica.¹¹ Unatoč tome folklor je prepoznat kao dio nematerijalne baštine, a UNESCO ga definira kao: ... *ukupnost na tradiciji utemeljenih tvorevina kulturne zajednice, izraženih od strane grupe ili pojedinaca i prepoznatih kao odraz očekivanja zajednice u onoj mjeri u kojoj odražavaju njezin kulturni i društveni identitet; njezini standardi i vrijednosti prenose se usmeno, oponašanjem ili drugim sredstvima. Njegovi oblici su, između ostalog, jezik, književnost, glazba, ples, igre, mitologija, rituali, običaji, ručni radovi, arhitektura i druge umjetnosti.*¹²

Prelazak sa pojma „folklor“ na širi i prihvatljiviji koncept „nematerijalne kulturne baštine“ omogućio je bolje prepoznavanje i zaštitu raznolikih kulturnih praksi, uključujući folklor, u globalnom kontekstu. UNESCO-ove inicijative za očuvanje nematerijalne kulturne baštine često uključuju financijsku podršku i tehničku pomoć za lokalne zajednice kako bi se očuvale i promovirale njihove kulturne prakse, što može pomoći u unapređenju infrastrukture i organizaciji događaja vezanih za folklor. Promocija folkloru kao dijela nematerijalne kulturne baštine može privući turiste zainteresirane za autentična kulturna iskustva. Kroz edukativne programe i kampanje, UNESCO promiče važnost očuvanja nematerijalne kulturne baštine, što može pomoći u povećanju svijesti o značaju folkloru i njegovoj ulozi u kulturnom identitetu zajednica, kako među lokalnim stanovništvom tako i među turistima. Biti prepoznat kao dio UNESCO-ove nematerijalne kulturne baštine može donijeti međunarodnu pažnju i priznanje, što može pomoći u promociji folkloru na globalnoj sceni i privući turiste iz različitih dijelova svijeta. Primjeri uspješnog razvoja i turističke valorizacije folkloru pod okriljem nematerijalne kulturne baštine uključuju različite festivale, radionice i kulturne ture koje se fokusiraju na tradicionalne plesove, glazbu, zanate i rituale. Takvi događaji ne samo da čuvaju i oživljavaju kulturne prakse, već i privlače turiste koji traže jedinstvena kulturna iskustva. Kroz uključivanje lokalne zajednice i poštovanje kulturne osjetljivosti, moguće je stvoriti turističke proizvode koji su i ekonomski održivi i kulturno vrijedni.

¹¹ D. Ben-Amos, *Between Intangible Cultural Heritage and Folklore*, Sveučilište u Pensilvaniji, 2023., str. 347.-366.

¹² International Round Table: „Intangible Cultural Heritage – Working Definitions“, Piedmont, Italy, 14 - 17 March 2001., <https://ich.unesco.org/doc/src/00075-EN.pdf>, posjećeno 10. lipnja 2024.

3. Pojmovno određivanje mitova i legendi

Folklorni materijal obuhvaća širok spektar narativnih oblika, uključujući mitove, legende, bajke, priče i pjesme, koje se prenose usmeno ili putem pisanja s generacije na generaciju unutar zajednice. Mitovi i legende postoje u gotovo svakoj sadašnjoj ili prošloj kulturi i društvu, a nastali su kao način stvaranja razumijevanja zajednice u stranom, često zbunjujućem svijetu ili služe kao objašnjenja kulturnih običaja, pravila društva ili vjerovanja.

To dokazuju i četiri funkcije folklora koje definira William R. Bascom: zabavna, validacijska, obrazovna i normativna. Zabava i humor jedna su od funkcija folklora koja je neosporna i važna u mnogim pričama, ali iza većeg dijela humora postoji dublje značenje povezano s kulturom i ponašanjem određenog društva. Neke priče prepričavaju se kako bi izazvale smijeh, uplašile ili čak zaprepastile ljude šokantnim ponašanjem likova koje je inače zabranjeno ili smatrano neprikladnim. Također folklor izražava ljudske frustracije i želje za nečim fantastičnim, za bijegom od društvenih ili rodni ograničenja.¹³ Validacija kulture te opravdavanje njezinih rituala i institucija koje ih izvode i slave, druga je funkcija folklora. U primitivnim kulturama mit ima vrlo značajne funkcije: izražava, jača i regulira vjerovanja; štiti i uspostavlja moralnost; osigurava učinkovitost rituala i sadrži mnoga praktična pravila za svakodnevni život. Funkcija mita je ojačati tradiciju i dati joj veću vrijednost povezujući njezine događaje s višom, boljom i nadnaravnom stvarnošću izvornog događaja. Kada postoji nezadovoljstvo ili sumnja u vezi s nekim općeprihvaćenim modelom, svetim ili svjetovnim, često postoji mit ili tradicija koji to potkrepljuju.¹⁴ Treća funkcija folklora je obrazovna. Folklor se koristi diljem svijeta kao nastavno sredstvo, a najčešće ima funkciju zastrašivanja male djece tijekom odrastanja. To su najčešće priče o čudovištima, vješticama i drugim nadnaravnim bićima. U nekim nepismenim društvima folklor se smatra povijesnom istinom te se informacije sadržane u pričama izuzetno cijene. U pismenim društvima usmena je književnost dio nastavnog plana i programa. U nastavi usmene književnosti naglasak je na etičkim i moralnim poukama koje folklor donosi kroz različite oblike poučavanja u školi.¹⁵ Četvrta funkcija folklora je normativna,

¹³ W. R. Bascom, „Četiri funkcije folklora“, u: M. Hameršak i S. Marjanić (ur.), *Folkloristička čitanka*, Zagreb, AGM, 2010., str. 79.-80.

¹⁴ Ibidem, str. 81.

¹⁵ Ibidem, str. 82.-83.

što znači da nas potiče da se pridržavamo prihvaćenih obrazaca ponašanja. Određeni oblici folklor ključni su za postizanje društvenog pritiska ili uspostavljanje društvene kontrole. Kada osoba pokuša prekoračiti granice društvenih konvencija, mogu se koristiti različiti oblici folklor kako bi se spriječilo takvo ponašanje. Nezadovoljstvo takvim ponašanjem može se izraziti kroz poslovice, zagonetke, narodne priče ili pjesme. Osim izražavanja nezadovoljstva nekim ponašanjem, folklor se koristi i za javno hvaljenje onih koji su se pridržavali normi.¹⁶ Dakle, folklor, odnosno mitovi i legende, imaju bitnu ulogu u čovjekovom životu, a kako bi se prikazao njihov značaj u nastavku će se detaljnije opisati oba oblika.

3.1. Mitovi

Usmena književnost predstavlja samo jedan od izvora u kojemu je sačuvana mitološka građa i iskustvo naroda. Međutim, u nijednoj kulturi usmena književnost ne stvara mitove, već ih samo prenosi i čuva. Mitovi su drevne priče koje su duboko ukorijenjene u tradicijama i vjеровanjima različitih kultura. Ovaj narativni oblik prenosi priču o svemu što se zbivalo u prijašnjim vremenima, o odnosima između bogova i ljudi te prirode i ljudi, onako kako je to čovjek sam sebi ili drugima oko sebe objašnjavao, pokušavajući sve smisljeno povezati. Zbog toga su takve priče ključni dijelovi ljudske svijesti.¹⁷ Mit se kao univerzalna kategorija razvijao u svim starim civilizacijama do otprilike 8. stoljeća prije Krista, a vrhunac je dosegnuo u 2. stoljeću prije Krista. Usprkos tomu, mitovi i mitsko ostalo je važan fenomen bez kojeg nije moguće razumjeti čovjeka i njegove antropološke tokove.¹⁸ Mit se zapravo može definirati kao priča, odnosno narodna predaja starih civilizacija o nastanku svijeta, prirodnim pojavama, bogovima i ljudima, odnosno junacima. Također, svako društvo u svojim mitovima izražava osnovne osjećaje poput mržnje, ljubavi ili osvete koji su zajednički cijelom čovječanstvu, dok s druge strane pokušavaju objasniti teško shvatljive fenomene koji se tiču astronomskih ili meteoroloških pojava.¹⁹ Poseban aspekt mitova očituje se u personifikaciji prirode oko čovjeka. Drevni su narodi bili neraskidivo povezani s njom te su smatrali da je sve oko njih živo pa su im dodijelili imena, a stvarima i pojavama

¹⁶ Ibidem, str. 83.-84.

¹⁷ S. Botica, „Mitološki slojevi hrvatske usmene književnosti“, *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, Vol. 23/24, No. 37-38-39, 1993., str. 70.

¹⁸ S. Botica, *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Zagreb, Školska knjiga, 2013., str. 405.

¹⁹ Ibidem, str. 409.

pridodali su božanske ili nadnaravne atribute. Mnogi likovi i akteri iz mitova posjedovali su nadnaravne moći ili su bili izvanzemaljskog podrijetla, najčešće ptice i općenito životinje, ali i neka totemska bića. Osim njih i ljudima su se pripisivala nadnaravna svojstva te se pojavljuju razni demonološki likovi kao krsnici, vještice, štrige, striguni, vodenduhovi i slično. Priče o njima postale su dio narodnog pripovijedanja, često u obliku predaja.²⁰

3.1.1. Slavska mitologija

S obzirom da Slaveni prije pokrštavanja nisu imali pismo, vlastitih zapisa o slavenskoj mitologiji vrlo je malo, kao i spomenika vezanih uz njihova vjerovanja. Zapisi koji postoje tuđeg su podrijetla te se ne mogu u potpunosti smatrati autentičnima i vjerodostojnima jer su autori znali iskrivljeno gledati na usmenu predaju i zapisivati imena prilagođena njihovom jeziku. Slavska se mitologija ipak dugi niz godina prenosila usmenim putem te se može pohvaliti bogatim vjerskim životom koji je utjecao na shvaćanja i način razmišljanja starih slavenskih predaka, što se djelomično očuvalo i do danas. U središtu vjerovanja je borba između dobra i zla, što je česti motiv kod vjerovanja starih naroda, a glavni protagonisti su Svjetlobog (Bjelobog), bog neba i Sunca, te Crnobog začetnik svega zla. Ovaj kult prenijeli su nam istočnjački narodi, a iz pouzdanih izvora poznato je da su Hrvati, Makedonci, Srbi i Slovenci – južni Slaveni, još u pradomovini štovali slavenska božanstva te su ih prenijeli u sadašnju domovinu.²¹ Njih su štovali sve do početka širenja kršćanstva, a i onda svoja stara vjerovanja i običaje nisu lako odbacili već su ih zadržali i preoblikovali u narodne, godišnje ili životne običaje te ih tako prilagodili kršćanskoj vjeri. Slaveni nisu u potpunosti prihvatili kršćanstvo jer se njihova vjera temeljila na suživotu s prirodom i njezinim ciklusima, za razliku od kršćanske dogme, što je u konačnici dovelo do dvojevjerja. Kada su naposljetku prihvatili kršćanstvo, Slaveni su u novim svecima prepoznali svoje stare bogove, što je omogućilo nastavak štovanja starih vjerovanja pod kršćanskim imenima. Proces imenovanja novih svetaca bio je sustavan i dosljedan, ali dovoljno prikriven da

²⁰ Ibidem, str. 410.

²¹ F. Ledić, *Mitologija Slavena: tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, knjiga 1., Vlastita naklada, Zagreb, 1968., str. 20.-21.

izgleda nasumično olakšavajući prijelaz sa starog slavenskog vjerovanja na kršćanstvo.²²

Većina mitova i vjerovanja starih Slavena proizašla je iz promatranja prirodnih pojava i sila koja su se starim narodima činila kao djela nekih nadnaravnih ili božanskih bića. Na temelju toga nastala su i vjerovanja u boga Sunca, boga Vulkana, boga Gromova, božice Venere i slično. Glavno mišljenje starih naroda bilo je da je svijet postao od jednog boga i njega su pronašli u sunčanom nebu jer svjetlo Sunca daje život svemu na Zemlji. Bog sunca i neba te stvoritelj svijeta u starih Slavena nazivao se Svarog. Smatrali su ga utjelovljenjem Bjeloboga, onog iz kojeg izlazi sve dobro, vrhovnim bogom i praocem svih drugih bogova te su mu u svojim naseljima podizali mnoga svetišta i kipove.²³ Svarog je također bio bog pravde pa su se ispred njegovih svetišta vodili sudovi, a prirodne nepogode i slabe urode tumačili su kao kaznu za nepoštovanje i neposluh pravde. Potomci Svaroga bili su bog gromova Perun, božica praskozorja Zora, bog kiše Daždbog, božica Venere Danica, bog sunca Svantevid i Svarožić, bog mladog sunca.²⁴ Drugi najčešće spominjani bog kojeg su stari Slaveni spominjali i štovali bio je već spomenuti bog gromovnik Perun, gospodar munja i gromova. Smatrali su da je upravo on bio taj koji im je podario svjetlo, vatru, ali i kišu. Bio je zaštitnik ribara i krotitelj oluja na moru te upravitelj vjetrova, a osim toga i zaštitnik domova i ljudi.²⁵ Neki su ga Slaveni smatrali vrhovnim bogom te je on zamijenio Svaroga kojeg su prvotno štovali. O tome svjedoče zapisi povjesničara Prokopija koji ističe da su to bili Slaveni koji su u 5. i 6. stoljeću prešli preko Dunava do Bizantskog Carstva i tamo štovali jednog boga gromovnika te ga zazivali kad ih je snašla nesreća ili bolest. Osim toga Perun je bio i pobornik pravde i mira, a često su se ispred njegova kipa ili hrastova drveta održavala plemenska saborovanja.²⁶ I nakon pokrštavanja stari narodi nisu napustili vjerovanje u boga Peruna već su mu samo promijenili ime u Ilija, a taj svetac smatra se gromovnikom. Treće po važnosti božanstvo bio je zaštitnik stada, pastira i ratara, bog Veles (Volos). Kao i Perun, i Veles je bio opće štovan među Slavenima upravo iz razloga jer su Slaveni većinom bili stočari i ratari. Njegovo se ime također često spominjalo uz Perunovo prilikom sklapanja mira i zakletvi. S obzirom da

²² R. Katičić, *Naša stara vjera*, Matica hrvatska, Zagreb, 2017., str. 15.-50.

²³ F. Ledić, op.cit., str. 27.-29.

²⁴ Ibidem, str. 37.

²⁵ Ibidem, str. 49.-50.

²⁶ Ibidem, str. 51.-52.

su Slaveni živjeli u skladu s prirodom, Svarog, Perun i Veles predstavljali su staro božansko trojstvo upravo zato što su ti bogovi mogli utjecati na vremenske uvjete kao što je kiša, oluja, poplava ili suša, a o njima im je ovisio opstanak.²⁷ Nakon pokrštavanja, iako su se kipovi i svetišta uništavali, Velesa su i dalje štovali. Postao je svecem, a ime su mu promijenili u Blaž ili Vlaho. Jedno od manje poznatih božanstava kod južnih Slavena bio je bog Vodan kojeg su štovali svi ribari i oni koji su plovili morem ili rijekama. Uz njega su često vezani drugi mitološki likovi kao što su vile, nimfe i demoni koji su se najčešće pojavljivali u šumama te na obalama rijeka i mora. I on je prilikom pokrštavanja dobio novo ime, Nikola, a taj je svetac ujedno i zaštitnik pomoraca.²⁸ Mnogi mitovi proizašli su iz događaja i običaja koji su se štovali dugi niz godina, a Slaveni su takvih običaja imali mnogo. Jedan od njih bio je kult gostoprimstva iz kojeg se razvilo bog Radogost, zaštitnik gostoprimstva. Simbol gostoprimstva u Slavena bio je sol, kruh i ključ koji se prezentiraju na stolu domaćina, a osim toga i samo ophođenje prema gostima je ugodno i ljubazno. Na njih se toliko pazilo da bi ih čak pratili iz jednog mjesta u drugo kako ih na putu ne bi zatekla neka nezgoda ili opasnost te upozoravali i prijetili ljudima iz drugih krajeva ratom ako se njihovom gostu nešto dogodi.²⁹ Stari Slaveni štovali su niz božica, koje su bile omiljene kod žena. Najpopularnije među njima bile su božica ljubavi i plodnosti Lada, božica proljeća i mladosti Vesna, zaštitnica bračne sloge Vida i zaštitnica braka i života na zemlji Perunika. Božica Vida bila je i žena boga Svaroga, a mnoge žene i djevojke su se njoj obraćale kako bi im podarila sreću u ljubavi.³⁰ Kipovi i ikone ovih božica čuvale su se u kući, a žene bi oko njih palile svijeće i prilagale žrtvene darove poput cvijeća, ručnika i drugih sličnih kućanskih predmeta. Sam kip božice Vesne također se ukrašavao raznim cvijećem, pupoljcima i drugim zelenilom te je uz nju bio vezan simbol lastavice.³¹ Božica ljubavi i plodnosti Lada štovala se od najranijih dana. Cijelo ljeto pripadalo je njoj te bi je zazivali svako jutro kako bi žetva bila što plodnija. Nakon pokrštavanja njezino ime je ostalo sačuvano u običaju Ladarica koje se u nekim krajevima nazivaju i Ljelje kraljice.³²

²⁷ Ibidem, str. 73.-74.

²⁸ Ibidem, str. 89.

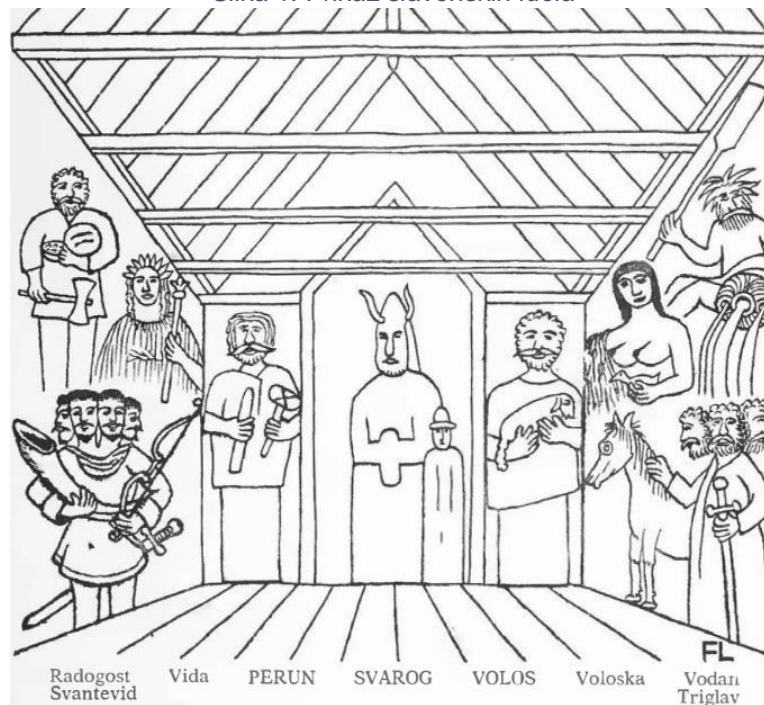
²⁹ Ibidem, str. 129.-130.

³⁰ Ibidem, str. 119.-120.

³¹ Ibidem, str. 155.-156.

³² Ibidem, str. 165.-171.

Slika 1. Prikaz slavenskih idola

Izvor: F. Ledić, *Mitologija Slavena: tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, knjiga 1., Vlastita naklada, Zagreb, 1968., str. 72.

Osim dobrih bogova i božica štovali su se i oni zloglasni kao što je Crnobog i Morana-božica smrti i zime. Crnobog ili bog sjena i noći vladao je podzemnim svijetom, a stari su ga Slaveni smatrali začetnikom svega zla.³³ Kao što su dobri ili Bjelobogovi predstavljali svijetle sile ili ljeto i proljeće, tako je Morana predstavljala sile zla i zime. Vjerovalo se da je Morana dolazila sa sjevera te sa sobom donosila zimske nepogode poput snijega i leda kojima je otežavala život ljudima i životinjama. Iz tog su razloga, kad bi htjeli otjerati zimu, stari Slaveni nosili su strašne maske i palili njezine drvene kipove. Ta tradicija postojala je i u Dalmaciji, a održava se i dan danas u obliku maskenbalske povorke kad se lutka Morane, krnje, spaljuje pred mnoštvom ljudi.³⁴ Doduše, danas se najčešće spaljuju lutke živih osoba i to one koje narod smatra „krivima“ za sve nedaće u prošloj godini.

³³ F. Ledić, *Mitologija Slavena: tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, knjiga 2., Vlastita naklada, Zagreb, 1970., str. 49.-50.

³⁴ Ibidem, str. 65.-66.

Slika 2. Paljenje krnje u Splitu 2024.

Izvor: Paljenje krnje, <https://www.dalmacijanews.hr/clanak/foto-splitski-karneval-zavrasio-paljenjem-krnje-i-nastupom-indire/>, posjećeno 6.rujna 2024.

Također, u mnogim se kulturama i narodima, pa tako i kod Slavena, štovao kult drveća. Zapravo, to je jedno od najstarijih štovanja u Slavena. Uglavnom je bilo povezano sa štovanjem hrasta, lipe i breze, ali i drugih stabala poput smokve, jele, jasena i slično. Prema nekim zapisima poznato je da su stari Slaveni nekada živjeli u velikim lipovim šumama pa se lipa ponegdje smatra svetim slavenskim drvom. Njoj su prinosili žrtve i pod njom vršili obrede te se općenito prema njoj odnosili kao prema nekom božanstvu. Po običaju, južni bi Slaveni postavljali lipine grane na krovove kuća kako bi se zaštitili od gromova i požara zbog čega je i nastala izreka: *Cvjetokitna lipo, tebe u svoj srdi, niti Perun žarkom strijelom ne nagrdi!* Lipino drvo koristilo se i u gradnji kuća, a vjerovalo se i da čuva od zla i uroka. Njezina važnost nije prestala ni nakon pokrštavanja jer su se od njezinog drveta počeli izrađivati kipovi svetaca i raspela, a bila je zasađena u gotovo svakom naselju.³⁵ Jedna od poznatijih lipa u našim krajevima je Gupčeva lipa u Gornjoj Stubici. Starija je više od 500 godina, a prema narodnoj predaji vjeruje se da je pod njom Ambroz Gubec okupljao svoje istomišljenike i odande

³⁵ Ibidem, str. 87.-88.

pokrenuo Seljačku bunu 1573. Danas je visoka 9 metara, dok joj je deblo opsega 4,70 metara, dok je, nekada, prije udara groma 1945., bila visoka 30 metara i imala opseg od 5 metara. Proglašena je spomenikom prirode 1957. te je zaštićen spomenik kulture.³⁶

Slika 3. Gupčeva lipa

Izvor: S. Osmičević, Gupčeva lipa, <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/d-d-vrt/prica-o-stablu-pod-cijom-je-krosnjom-voda-matija-gubec-poveo-istomisljenike-u-borbu-za-pravicu-15191243>, posjećeno 6. rujna 2024.

Osim lipe vrlo cijenjeno i štovano stablo bilo je stablo hrasta. Njega su poistovjećivali s bogom Perunom pa su mu pod njim prinosili žrtve, održavali sastanke te plesali i pjevali pjesme. Listovi i grane su se također smatrale svetima te se vjerovalo da čuvaju od bolesti i da općenito osiguravaju dobrobit svih članova kućanstva pa su se s njima često ukrašavali krovovi kuća. Vjerovalo se da sječa lipa ili hrastova onom tko bi to učinio donosi tešku bolest ili čak smrt, a kako bi se zaštitio od toga morao je panju odsječenog stabla prinijeti žrtvu (kokoš, janje) koristeći istu sjekiru kojom je sjekao drvo. Bor i jelu nekad su kitili pred Novu godinu slaveći mlado Sunce kako bi nadvladali zle zimske duhove i osigurali toplije vrijeme. Čemprese su pak sadili na

³⁶ Gupčeva lipa, <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/d-d-vrt/prica-o-stablu-pod-cijom-je-krosnjom-voda-matija-gubec-poveo-istomisljenike-u-borbu-za-pravicu-15191243>, posjećeno 30. kolovoza 2024.

grobovima jer su vjerovali da su ljudi postali od stabla i da se njihov duh ponovo vraća u okrilje stabla nakon smrti.³⁷

Ovaj duboki odnos starih Slavena prema prirodi, bogovima i drveću svjedoči o njihovoj bliskoj povezanosti s okolinom u kojoj su živjeli. Kult drveća, kao i štovanje božanstava povezanih s prirodnim elementima, odražava svijest o životnoj snazi prirode i njezinoj neizostavnoj ulozi u svakodnevnom životu. Čak i nakon pokrštanja, mnoga od ovih vjerovanja i običaja ostala su ukorijenjena u narodnoj svijesti, prilagođavajući se novim religijskim okvirima, ali zadržavajući svoj izvorni duh. Ovaj spoj drevnih vjerovanja i novih religijskih tradicija stvorio je bogatu i slojevitu kulturnu baštinu koja se i danas osjeća u mnogim običajima i ritualima.

3.1.2. *Mitologija i Hrvati*

Hrvati su dakle svoju mitologiju donijeli iz pradomovine i suprotstavili je postojećoj mitologiji autohtonih stanovnika koje su zatekli na ovim prostorima. Došlo je do miješanja Hrvata i Slavena s domaćim stanovništvom, što je rezultiralo stapanjem mitoloških priča, ali i kulture. Njihova stara vjera postupno je postala dominantna u odnosu na mitološke temelje starosjeditelja, ne samo zbog brojčane premoći već i zbog snažnog utjecaja na svakodnevni život. Zbog toga su hrvatski mitološki elementi u kasnijim mitološkim slojevima ovog prostora daleko češći i bolje očuvani od vjerovanja koja su zatekli pri dolasku. Novi hrvatski entitet, brojčano i životno jači, brzo se integrirao s autohtonim stanovništvom i došao u doticaj s kršćanstvom, koje je bilo protiv poganskih elemenata. Međutim, stara vjera se žilavo odupirala te se dugo zadržala u životu i običajima Hrvata, što pokazuju svi relevantni zapisi do danas. Najvažniji dokumenti za hrvatsku povijest, osobito u vezi s pokrštanjem Hrvata od 7. do 12. stoljeća, često nazivaju pretkršćanske Hrvate poganima jer su nastavili prakticirati svoju vjeru i mitologiju. Hrvatsko mitološko iskustvo očituje se kroz razbacane fragmente u narodnom životu i običajima, kao i u brojnim zapisima usmene književnosti. Često se ističu lirske obredne pjesme, epske pjesme zasnovane na mitovima, legendama, bajkama i predajama. Među tom etnografskom i usmenom građom pronalaze se različiti obredi i običaji, strahovi od mračnih i tajanstvenih sila,

³⁷ F. Ledić, *Mitologija Slavena*, knjiga 2., op. cit., str. 89.-91.

vradžbine i čaranja, grobovi i groblja te vjerovanja u sunce, mjesec, zvijezde i svemirske pojave. Tu su i vjerovanja u uroke, vilinska kola i sastanke, vilenjake i vilinsku djecu, kao i alegorijske i metaforičke mitove, moralne legende i filozofske mitove. Ovi fragmenti, zajedno s usmenom predajom, odražavaju bogatu mitološku baštinu Hrvata, pružajući uvid u njihovo duhovno nasljeđe i kulturnu povijest.³⁸ Upravo zbog toga što je fragmentirana te bez čvrstih i povezanih cjelina, rekonstrukcija hrvatske mitologije vrlo je izazovna i zahtjeva puno truda. Fragmenti su bogati simbolikom i etnološkom vrijednošću, ali je za njihov pronalazak i proučavanje potreban opsežan i pažljiv pristup. Ova fragmentacija ipak održava prirodu usmene predaje i prilagođavanje mitoloških elemenata raznim kulturnim i povijesnim kontekstima, što može biti viđeno kao snaga i autentičnost hrvatske mitološke baštine.

Slika 4. Bes

Izvor: I. Horvatek, Blaga i misterije, <https://blagamisterije.com/kad-netko-pobjesni-kazu-da-ga-je-obuzeo-bes-opako-bice-koje-postoji-u-slavenskim-mitovima-i-po-svijetu-trazi-nesredene-ljude/21974/>, posjećeno 6. rujna 2024.

Neki od mitoloških likova koji su potekli od slavenske mitologije i vjerovanja te ostali usađeni u sjećanjima i prepričavanjima u Hrvata jesu Bes, Palček ili Malik, pesoglavci, Stribor, Baba Jaga, Krampus, Lesni ili Šumski, dekle, Vedi, viveri, Kikimora, kače jadovače, Orko, Drvo života i drugi. Bes je nevidljiva sila koja oduzima zdrav razum, čineći čovjeka nerazumnim. Ova bića lutaju svijetom, tražeći osobe u neravnoteži da ih obuzmu i preuzmu kontrolu nad njihovim mislima i postupcima, donoseći samo štetu.

³⁸ S. Botica, „Mitološki slojevi hrvatske usmene književnosti“, *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, Vol. 23/24, No. 37-38-39, 1993., str. 70.-72.

Da biste se oslobodili besa, potrebno je smiriti se. Kada zadržite mir, problem koji vas je doveo do bijesa često će nestati poput mjehura od sapunice.³⁹

Patuljci su mala, domišljata bića s magijskim moćima koje koriste za obranu od zlih divova i drugih opasnih stvorenja. Žive u šumama i pećinama, a pod zemljom se kreću kroz tajne hodnike. U slavenskoj mitologiji, patuljci su zamišljeni kao mali ljudi, duhovi domaćeg ognjišta, zaštitnici stoke i polja te šumski duhovi. U Hrvatskoj ih zovu palčeki, polovanjeki ili patulci, a priče o njima prisutne su diljem zemlje. Palčeki su čuvari blaga, žive u grmovima i grabama usred polja, skupljaju ljetinu i zimuju pod zemljom. Veličine su palca, mogu se uvući u uho kravi ili volu i postati vjerni pomagači dobrom gospodaru. Lukavi su i posjeduju moći koje koriste da bi pomogli onima koji ih njeguju.⁴⁰

Šumski ili Lesni je biće na crnom konju koje čuva šumu i crnim se mačem bori protiv onih koji ugroze njegovo carstvo – šumu. Njegovo ime poteklo je od kajkavskog ili slavenskog naziva za šumu – les. Pazio je na stabla, izvore, životinje i šumske dekle. Šumske dekile male su žene, duge kose i prekrivene dugom dlakom koje su živjele u dubinama šuma, izbjegavajući ljude. Ove divlje djevojke nisu govorile ljudskim jezikom i prilazile su naseljima samo zbog velike gladi ili hladnoće.⁴¹

Vjeruje se da u planinama i šumama postoje zdenci s mitskim moćima, gdje se može naći živa voda ili ljekovite trave, ali i opasnost od kače jadovača. Ova velika zmija pljuvanjem može ubiti čovjeka ili otrovati ga po nalogu zlobne žene, smatra se opasnom saveznicom coprnica.⁴²

Stari Slaveni oduvijek su bili povezani s prirodom i šumama, što se manifestiralo u kultu stabala koje su štovali. U slavenskoj mitologiji svijet je prikazan kao golemi hrast s korijenima koji vode u podzemni svijet. Peruna, boga groma i munje, simbolizirao je orao na najvišim granama, dok je Velesa, boga podzemlja, predstavljala zmija (ili zmaj) među korijenjem svetog hrasta. I nakon pokršćavanja, mit o Drvu života zadržao je

³⁹ Bes, <https://blagamisterije.com/kad-netko-pobjesni-kazu-da-ga-je-obuzeo-bes-opako-bice-koje-postoji-u-slavenskim-mitovima-i-po-svijetu-trazi-nesredene-ljude/21974/>, posjećeno 30. kolovoza 2024.

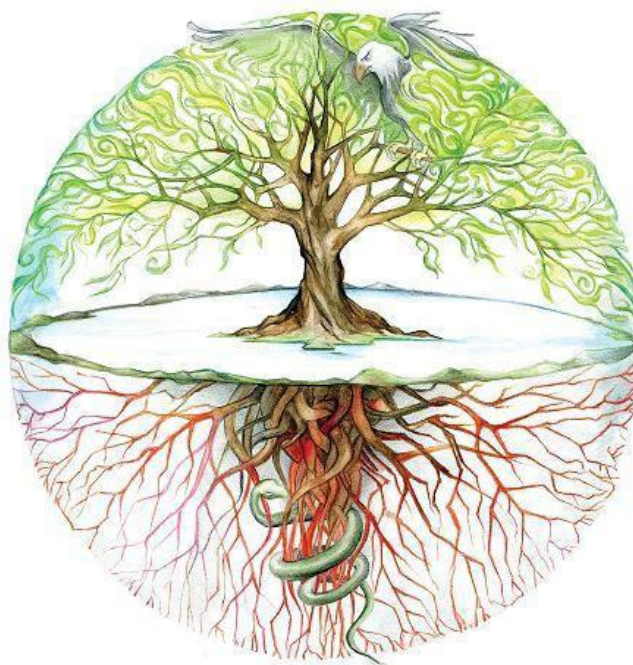
⁴⁰ Palček, <https://blagamisterije.com/zovu-ga-polovanjek-palcek-kepec-i-malcek-on-je-mitski-dobri-patuljak-koji-pod-zemljom-cuva-bлаго/21769/>, posjećeno 30. kolovoza 2024.

⁴¹ Bića hrvatskih šuma, <https://blagamisterije.com/nadnaravna-bica-hrvatskih-suma-od-crnih-cuvara-preko-dekli-i-divova-do-huta-i-maleni-lovaca/24104/>, posjećeno 31. kolovoza 2024.

⁴² Kača jadovača, <https://blagamisterije.com/u-divljinama-gora-i-suma-postoje-skriveni-zdenci-mitskih-moci-koje-cuvaju-kace-jadovace-velike-zmije-opasnih-namjera/17773/>, posjećeno 31. kolovoza 2024.

svoje značenje. Drvo je simboliziralo tri razine univerzuma: krošnja je bila nebo, stablo svijet smrtnika, a korijenje podzemni svijet, zvan Irij. Stara pretkršćanska legenda govori o Velesu, koji živi u korijenu starog hrasta (duba) i nastoji zarobiti sve vode. To mu uspijeva svake jeseni i zime, kada zamrzne vode i spriječi rast na poljima. Perun, bog na vrhu brijega, skuplja snagu da bi na proljeće doveo sunce, oslobodio vode i učinio zemlju plodnom. Kad se vode počnu otapati, Veles izlazi iz korijena i penje se na brdo da se bori s Perunom. Perun se brani bacajući kamenje, što objašnjava proljetne grmljavine. Ova borba traje vječno: Perun pobjeđuje u proljeće, a Veles u jesen.⁴³

Slika 5. Drvo života

Izvor: Svetoslav, Vjerovanje u drveće u Hrvata,

<https://rodnovjerje.com.hr/index.php/2014/08/22/vjerovanje-u-drvece-u-hrvata/>, posjećeno 6. rujna 2024.

3.2. Legende

Legenda se kao samostalna vrsta pojavljuje u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, no usko je povezana s predajom. Glavna razlika je u tome što se u legendama pojavljuju religijske teme te sadrži fantastične elemente. Također, tematizira povijesne događaje

⁴³ Drvo života, <https://blagamisterije.com/drvo-zivota-pronalazimo-u-mitologijama-brojnih-naroda-no-kod-slavena-ono-je-povezano-sa-svime-sto-puze-hoda-i-leti/8913/>, posjećeno 31. kolovoza 2024.

iz društvenih života viših staleža, a bavi se i likovima i događajima koji su obilježeni fantastičnim i čudesnim elementima. Legende se u pisanom obliku pronalaze još od srednjeg vijeka, a tijekom vremena periodično prelaze iz pisanu u usmenu komunikaciju.⁴⁴ Dakle, legende obrađuju određene događaje iz prošlosti koje su, zahvaljujući usmenoj predaji i narodnim vjerovanjima, pronašle svoje mjesto u književnosti. Iako se temelje na stvarnim događajima, mjestima ili protagonistima, radnja legendi je smještena u prošlost kako bi se povećala njihova tajnovitost i mističnost. Oslanjajući se na pučke predaje, običaje i vjerovanja, legende često služe kao sredstvo za prenošenje važnih poruka mladim generacijama te za poučavanje o razlikovanju dobra od zla, što ih čini značajnim dijelom kulturne baštine.

Fantastičnost legende potiče česta upotreba čuda i čudasnog kao sastavnih elemenata, dok se radnja oblikuje oko neobičnih osobina likova i njihovih sudbina, a najčešće ratova, seoba, djela povijesnih heroja, kraljeva i slično. Također, legendarni se žanr pojačava uporabom proročanstva i zakletvi, a likovi koji se najčešće ponavljaju jesu junaci, grofovi, kraljevi, vampiri, vještice, vragovi, anđeli, vile te druga mitska bića. Uglavnom, legende nastaju iz opisa ili pripovijedanja o nekom čudesnom događaju.⁴⁵

I mitovi i legende pokušavaju odgovoriti na pitanja na koja istraživači i povjesničari nemaju objašnjenja ili dokaze te su dosta slični, no ipak postoji par razlika koje ih dijele. Iako su oba žanra povezana s nadnaravnim temama, legende se ipak temelje na stvarnim događajima te se bave ljudima iz svakodnevice, dok su mitovi više povezani s bogovima, polubogovima i nadnaravnim bićima.

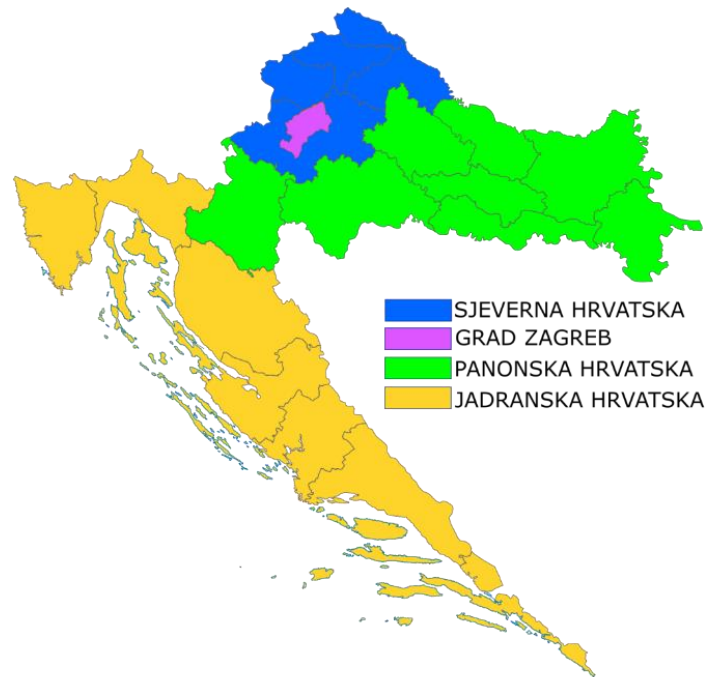
⁴⁴ S. Botica, *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Zagreb, Školska knjiga, 2013., str. 446.

⁴⁵ Ibidem, str. 447.

4. Mitovi i legende Sjeverozapadne Hrvatske

Sjeverozapadna Hrvatska sastoji se od šest regija, a to su Varaždinska, Međimurska, Krapinsko-zagorska, Koprivničko-križevačka, Zagrebačka županija te grad Zagreb kao posebna regija.⁴⁶

Slika 6. Podjela Hrvatske na četiri NUTS 2 regije

Izvor: PORA, <https://pora.com.hr/nuts-2-regije-potpore-od-2022-do-2027-godine/>, posjećeno 6. rujna 2024.

Varaždinska županija prvi se put spominje u povelji hrvatsko-ugarskog kralja Bele III. i smatra se najstarijom županijom Republike Hrvatske. Prostire se na površini od 1261 km² i dijeli se na 6 gradova: Varaždin, Ivanec, Novi Marof, Lepoglava, Varaždinske Toplice i Ludbreg.

Grad Varaždin središte je županijske upravne vlasti i kulture, a osim titule jednog od najstarijih gradova, od 1767. do 1776. kao administrativno središte imao je status glavnoga grada Hrvatske.⁴⁷ Varaždinska županija ističe se po bogatoj kulturno-povijesnoj baštini i prirodnim atrakcijama, a zbog raznih aktivnosti i događanja smatra

⁴⁶ Klasifikacija NUTS za Republiku Hrvatsku, https://razvoj.gov.hr/UserDocImages/Vijesti%20-%20dokumenti/NUTS2_070209.pdf, posjećeno 24. srpnja 2024.

⁴⁷ Skočibušić, K., *Varaždinska županija - monografija i informativni vodič*, Varaždin, Mediaks, 2017., str. 15.-16.

se izletnički najatraktivnijom u kontinentalnom dijelu Hrvatske. Varaždin je poznat i kao „barokni Varaždin“, a najviše se ističe povijesnom jezgrom te palačama, vilama i javni zgradama u stilu secesije, rokoka, klasicizma i baroka u kojima su živjele razne plemićke i grofovske obitelji važne za hrvatsku povijest.⁴⁸ Osim toga, u Varaždinu se održava i jedan od najdugovječnijih festivala, Špencirfest. Tijekom festivala ulice, trgovi dvorišta i parkovi pretvaraju se u plesne, glazbene i performerske pozornice, a sve to prati bogata gastronomska ponuda.⁴⁹

Grad Ivanec smješten je podno Ivanščice, najviše planine Hrvatskog zagorja, te je poznat po rudarskoj tradiciji i viteškom redu ivanovaca. Nakon ivanovaca grad je bio u posjedu drugih plemićkih obitelji, no za njegov je razvoj najviše zaslužna obitelj Kukuljević-Sakcinski, koja je njime upravljala od sredine 19. stoljeća.⁵⁰

Novi Marof je najjužniji grad Varaždinske županije, koji se smjestio na križanju putova između Zagreba i Varaždina. Zbog netaknute prirode, starih utvrda i povijesnih nalazišta novomarofski kraj privlači posjetitelje raznih interesa. Jedna od poznatijih tvrđava na tom području je Grebengrad, smještena na istočnom dijelu Ivanščice ispod koje se nalazi planinarski dom i etno-kuće koje prezentiraju način života i običaja tog kraja na početku prošlog stoljeća.⁵¹

Lepoglava se nalazi podno Ivanščice te ima važno povijesno, kulturno, umjetničko i znanstveno značenje. Tamo je zahvaljujući pavlinima osnovana prva gimnazija 1503. te je poznata po fosilnom vulkanu nastalom prije 22 milijuna godina, Gaveznicu. To je također mjesto iz kojeg je proizašla vještina izrade lepoglavske čipke koja je 2009. uvrštena na UNESCO-ovu listu nematerijalne baštine.⁵²

Varaždinske Toplice poznate su po ljekovitoj termalnoj vodi čiji su potencijal prepoznali i Rimljani, a osim toga tamo su pronađeni ostaci termalnog rimskog kupališta iz 2. stoljeća. Izvor termalne sumporne vode koristi se već više od 2000 godina, a lječilišni turizam započeo je prije 185 godina.⁵³

Ludbreg ili popularno nazvan Centar svijeta, jedan je od najstarijih gradova u Hrvatskoj, stoga ne čudi što se može pohvaliti bogatom poviješću i kulturnom baštinom. Na mjestu današnjeg Ludbrega Rimljani su izgradili naselje loviju, čiji se

⁴⁸ Ibidem, str. 45.

⁴⁹ Špencirfest, <https://www.spencirfest.com/o-spencirfestu/>, posjećeno 24. srpnja 2024.

⁵⁰ Skočibušić, K., op. cit., str. 49.

⁵¹ Turistička zajednica Novi Marof, <https://www.novi-marof.hr/turizam/turisticka-zajednica/>, posjećeno 24. srpnja 2024.

⁵² Skočibušić, K., op. cit., str. 53.

⁵³ Varaždinske Toplice, <http://www.varazdinske-toplice.hr/o-gradu/>, posjećeno 24. srpnja 2024.

ostaci mogu i danas pronaći u samom centru grada. Ti ostaci su istraženi te pretvoreni u arheološki park u kojem se posjetitelji mogu upoznati s načinom života u antici i prepoznati važnost naselja za povijest Varaždinske županije.⁵⁴

Jedan od dvoraca Varaždinske županije koji je važno spomenuti je dvorac Trakošćan, nastao krajem 13. stoljeća kao dio obrambenog sustava sjeverozapadne Hrvatske. Postoje dvije legende koje govore o tome kako je dvorac dobio ime. Jedna od njih spominje vitezove Drachensteine koji su u srednjem vijeku vladali tim krajevima, a druga seže malo dalje u prošlost kada je za vrijeme antike na tom mjestu postojala tračka utvrda (arx Thacorum). Njegovi prvi vlasnici nisu poznati, ali zna se da su njime od 14. stoljeća vladali grofovi Celjski sve do njihove smrti. Tek je polovicom 19. stoljeća Trakošćan počeo poprimati današnji izgled, kad ga je Juraj V. Drašković odlučio obnoviti i pretvoriti u perivoj. Danas je dvorac u vlasništvu Republike Hrvatske, a od 1954. djeluje kao muzej.⁵⁵ Cijeli kompleks Trakošćana sastoji se od dvorca, perivoja, park-šume i jezera. U dvorcu posjetitelji mogu razgledati kuhinju, tamnicu, lovačku dvoranu s trofejima, blagovaonicu, knjižnicu, vitešku dvoranu i spavaće sobe uređene u stilovima poput baroka, rokoka i neorenesanse. Muzej također sadrži zbirke oružja, namještaja i posuđa.

Slika 7: Dvorac Trakošćan

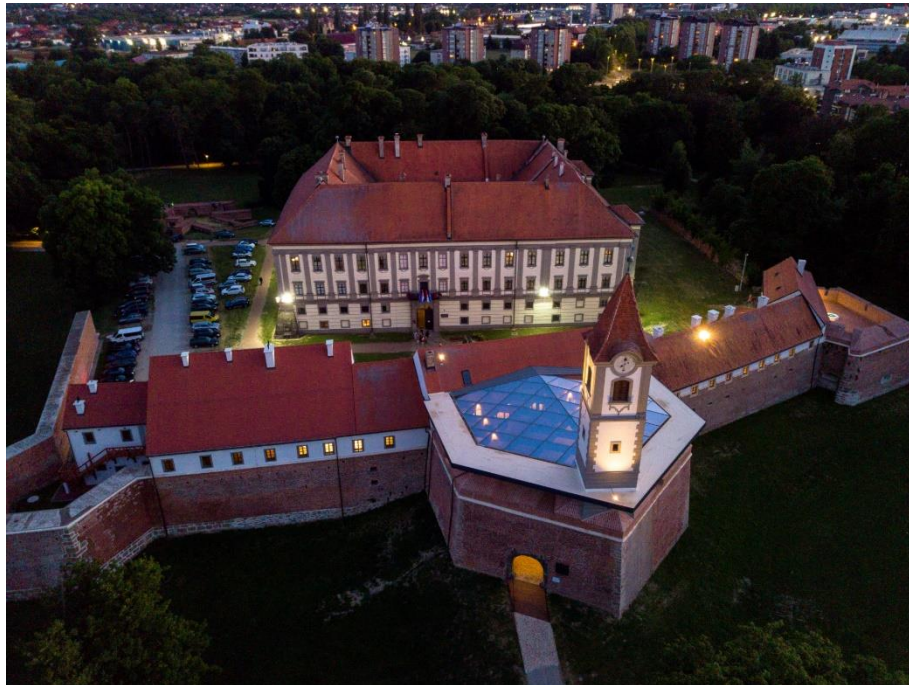
Izvor: Turistička zajednica Općina Bednja, <https://www.turizam-trakoscan.hr/dvorac-trakoscan/>, posjećeno 6. rujna 2024.

⁵⁴ Novak, F., *Ulice Ludbrega*, Ludbreg, Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“, 2007., str. 5.

⁵⁵ Povijest dvorca Trakošćana, <https://trakoscan.hr/povijest-2/>, posjećeno 24. srpnja 2024.

Međimurska županija nalazi se na samom sjeveru Hrvatske te graniči sa Slovenijom i Mađarskom. Prometna infrastruktura čini Međimurje „vratima Hrvatske“ prema srednjoj i istočnoj Europi, s autocestama i željeznicom koje povezuju regiju s glavnim gradovima u krugu od 300 kilometara. Ova najmanja hrvatska županija je također jedna od najgušće naseljenih te etnički najhomogeniji dio Hrvatske. Zbog raznolikosti krajolika i plodnosti zemlje, područje je naseljeno od davnina, a stanovnici su poznati po radnim navikama i poduzetnosti, s razvijenom metalnom, građevinskom i prerađivačkom industrijom te sve većim IT sektorom i turizmom.⁵⁶ Županijsko upravno središte je grad Čakovec, a postoje još dva grada: Mursko Središće i Prelog. Turizam županije izuzetno je razvijen, a temelji se na prirodnim i kulturnim atrakcijama s najvećim brojem zaštićene nematerijalne baštine u Hrvatskoj, sportsko-rekreacijskim sadržajima, autohtonoj gastronomskoj ponudi, turističkim stazama i putovima te raznim manifestacijama. Jedna od važnijih građevina je Stari grad Zrinskih, smješten u samom centru grada Čakovca koji predstavlja najvažniji simbol grada i Međimurske županije.

Slika 8. Stari grad Zrinski

Izvor: HKM, <https://hkm.hr/vijesti/stari-grad-zrinskih-u-cakovcu/>, posjećeno 6. rujna 2024.

⁵⁶ Međimurska županija: Opći podaci, <https://medjimurska-zupanija.hr/opci-podaci-mz/>, posjećeno 24. srpnja 2024.

Pretpostavlja se da je dvorac izgrađen u drugoj polovici 13. stoljeća za vrijeme Dimitrija Čaka, po kojem je Čakovec dobio ime. Tijekom povijesti, izgled dvorca se mijenjao i nadograđivao, prilagođavajući se promjenama vladara te se razvijao u prostrani kompleks s vanjskim obrambenim sustavom. U vlasništvu obitelji Zrinski bio je čak 5 generacija pa ne čudi da je njihovo djelovanje ostavilo dubok trag na grad i županiju.⁵⁷ Danas se u dvorcu nalaze dvije stalne muzejske jedinice i to zavičajni postav Muzeja Međimurja Čakovec, koji se sastoji od šest zbirki: povijesna, arheološka, etnološka, tehnološka, prirodoslovna i umjetnička zbirka. Drugi stalni postav je Riznica Međimurja, a odnosi se na nematerijalnu baštinu i fokusira se na čuvanje, interpretiranje i promociju baštine, obuhvaćajući tradiciju, znanja i vještine, nasljeđe i usmenu predaju.⁵⁸

Krapinsko-zagorska županija nalazi se na sjeverozapadnom djelu Hrvatske te je površinom jedna od manjih županija. Podijeljena je na sedam gradova, a upravno središte je grad Krapina.⁵⁹ Da je povijest Krapinsko-zagorske županije bogata potvrđuje i nalazište krapinskih neandertalaca. Na Hušnjakovom brdu pronađeno je oko 900 fosilnih ljudskih kostiju starih više od 120 000 godina. Na tom je mjestu osnovan i muzej 2010., a sastoji je od paleontološke, geološke zbirke, zbirke eksperimentalne arheologije te zbirke *varia*, a sve to obogaćeno je interaktivnim sadržajima poput filmova, virtualnih šetnji i holograma.⁶⁰

Dvorac Veliki Tabor jedan je od najvažnijih i najstarijih kulturno-povijesnih spomenika kontinentalne Hrvatske. Neki stručnjaci smatraju da je sagrađen sredinom 15. stoljeća, dok drugi smatraju da je sagrađen početkom 16. stoljeća. Dokazi ipak potvrđuju da je najstariji dio kasnogotičkog stila peterokutnog palasa sagrađen sredinom 15. stoljeća. Okružen je renesansnim polukružnim kulama spojenim s kurtinama. Vanjski obrambeni zid okružuje gradsku jezgru. Palas je primarno služio kao stambeni objekt s obrambenim elementima, dok su kule bile prilagođene obrani od vatrenog oružja. U 18. stoljeću kule su preuređene za stanovanje. Pretpostavlja se da je gradnju palasa započeo grof Fridrik II. Celjski, a polukružnih kula Ivan Vitovec,

⁵⁷ Stari grad Zrinski, <https://visitmedimurje.com/posjeti/cakovec/>, posjećeno 24. srpnja 2024.

⁵⁸ Riznica Međimurja, <https://riznica.hr/riznica-medimurja/>, posjećeno 24. srpnja 2024.

⁵⁹ Općenito o Krapinsko-zagorskoj županiji, <https://investcroatia.gov.hr/county-stats/krapinsko-zagorska-zupanija/>, posjećeno 24. srpnja 2024.

⁶⁰ Muzej krapinskih neandertalaca, <https://mkn.mhz.hr/>, posjećeno 24. srpnja 2024.

no obitelj Rattkay je ta koja je Veliki Tabor zadržala najduže u posjedu, od 1502. do 1793. Od 2003. dvorcem upravlja Muzej Hrvatskog zagorja.⁶¹

Još jedan muzej u sustavu Muzeja Hrvatskog zagorja je Muzej Staro selo Kumrovec. Povijest Muzeja seže u 1947., kada su posjetitelji počeli dolaziti u Kumrovec kako bi razgledali rodnu kuću Josipa Broza Tita. U okviru Muzeja nalazi se obnovljena stara jezgra naselja Kumrovec, Vila Kumrovec, kasnobarokna kurija grofova Erdödy, livade i obradive površine, a cijeli kompleks pokazuje način života krajem 19. i početkom 20. stoljeća.⁶²

Slika 9: Muzej "Staro selo" Kumrovec

Izvor: Muzej „Staro selo“ Kumrovec, <https://www.mss.mhz.hr/foto>, posjećeno 22.9.2024.

Koprivničko-križevačka županija smještena je na sjeverozapadnoj Hrvatskoj i graniči s Republikom Mađarskom na sjeveroistočnoj strani. Upravno središte županije je grad Koprivnica, a ostali veći gradovi su Križevci i Đurđevac.⁶³ Turizam Koprivničko-križevačke županije također je dobo razvijen, a u ponudu su uključeni brojni parkovi i spomenici prirode, biciklističke staze, muzeji i galerije, razna nematerijalna baština i manifestacije. Jedna od najpoznatijih manifestacija definitivno je picokijada koja se

⁶¹ Povijest Velikog Tabora, <https://www.veliki-tabor.hr/o-muzeju/pregled/povijest>, posjećeno 24. srpnja 2024.

⁶² Muzej Staro selo Kumrovec, <https://www.mss.mhz.hr/stranica/povijest-muzeja>, posjećeno 24. srpnja 2024.

⁶³ Zemljopisni podaci Krapinsko-zagorske županije, <https://kckzz.hr/index.php/hr/saznajte-vise/zemljopisni-podaci>, posjećeno 24. srpnja 2024.

održava u Đurđevcu, a temeljena je na legendi o picokima. Na sličnoj priči temeljenja je i manifestacija pod nazivom Križevačko veliko spravišće te će se o objema više reći kasnije. Također jedna od većih manifestacija, Renesansni festival, odvija se u Koprivnici, gdje se prikazuju stari obrti, viteški logori s odgovarajućim replikama oružja i oruđa, ponuda srednjovjekovnih jela i pića te tradicionalno obučeni srednjovjekovni likovi poput zabavljača, lopova, vitezova, kmetova, dama, trgovaca i slično. Također, uprizoruju se viteški dvoboji i napadi na utvrdu.⁶⁴ Dio kulturnog nasljeđa je prepoznatljivi ivanečki vez kojim se ukrašava dio podravske narodne nošnje. Ovaj način ukrašavanja ženske nošnje i odjevnih predmeta očuvan je do 20. stoljeća, a od tada se koristi kao suvenir.⁶⁵

Slika 10: Ivanečki vez

Izvor: Ivanečki vez, <https://www.europeanheritagedays.com/story/53c6d/IVANECKI-VEZ-authentic-embroidery-of-the-municipality-of-Koprivnicki-Ivanec>, posjećeno 6. rujna 2024.

Osim toga, područje je poznato i po umijeću izrade i sviranja gajdi i duda te umijeću ukrašavanja uskršnjih jaja. Tri najpoznatija muzeja na području županije su Muzej grada Koprivnice koji prikazuje povijest grada, Gradski muzej Križevci koji također prikazuje povijest grada, uz dodatak etnografskih predmeta i umjetničkih djela, te Muzej grada Đurđevca koji se nalazi u utvrdi Stari grad te je vezen uz legendu o picokima.

⁶⁴ Renesansni festival, https://podravinaiprigrorje.hr/default_kategorije_wide.asp?sid=6585, posjećeno 24. srpnja 2024.

⁶⁵ Ivanečki vez, https://podravinaiprigrorje.hr/default_kategorije_wide.asp?sid=6923, posjećeno 24. srpnja 2024.

Zagrebačka županija smještena je u sredini sjeverozapadne Hrvatske te je jedina županija čije se sjedište nalazi izvan njezinih granica u gradu Zagrebu. Gradovi koji se nalaze u granicama županije su Zaprešić, Sveta Nedjelja, Ivanić-Grad, Samobor, Dugo Selo, Sveti Ivan Zelina, Vrbovec, Jastrebarsko i Velika Gorica. Županija se u početku prostirala od Zagorja do mora, a službeno je osnovana 1759., kada joj je carica Marija Terezija darovala grb i pečatnjak. Tijekom godina često je mijenjala veličinu teritorija, a današnji izgled poprimila je tek 1997.⁶⁶ Županija dakle okružuje grad Zagreb s istoka, zapada i juga, zbog čega se i naziva zagrebačkim prstenom, a zbog očuvane i atraktivne prirode i zelenim prstenom. Glavne prirodne značajke uključuju rijeku Savu te Žumberačko gorje i Medvednicu. Upravo zbog brojnih šumskih i gorskih prostora županija raspolaže klasičnim turističkim proizvodima poput pješačkih, planinarskih, biciklističkih i skijaških staza. Isto tako, zbog duge povijesti na području su ostali razni spomenici materijalne baštine poput dvoraca, crkava, arheoloških lokaliteta i drugih povijesnih lokaliteta te nematerijalne baštine. Također, važno je spomenuti brojne manifestacije koje se održavaju kroz godinu kao što je Samoborski fašnik, Rujan fest, Svetonedeljska fišijada, Kaj su jeli naši stari te LegendFest.⁶⁷

Grad Zagreb glavni je grad Hrvatske te predstavlja kulturno, povijesno, političko i administrativno središte države. Nastao je spajanjem dvaju srednjovjekovnih naselja, Kaptola i Gradeca, a prvi se put spominje 1094., kada je osnovana biskupija na Kaptolu, dok je Gradec 1242. postao slobodnim kraljevskim gradom. Oba su naselja bila utvrđena bedemima, čiji su ostaci očuvani do danas. Tijekom turskih osvajanja Zagreb je imao važnu ulogu kao pogranična utvrda, što je u 17. i 18. stoljeću zahtijevalo obnovu. Utjecajem baroka Gradec i Kaptol mijenjaju izgled te se drvene kuće zamjenjuju raskošnim palačama, crkvama i samostanima. Razvoju grada pripomažu brojni trgovački sajmovi, obrtničke radionice te prihodi od posjeda, a upravo zbog toga privlači plemiće, bogate trgovce te kraljevske službenike iz cijele Europe. Razvoj se ujedinjenjem Gradeca, Kaptola i susjednih naselja 1850. dodatno ubrzao, a potres je 1880. potaknuo izgradnju javnih zgrada, parkova, organiziranje javnog prijevoza i komunalnih usluga. Stanovništvo Zagreba značajno je poraslo tijekom 19. stoljeća, a

⁶⁶ Zagrebačka županija, <https://www.zagrebacka-zupanija.hr/zupanija/>, posjećeno 24. srpnja 2024.

⁶⁷ Strategija turističkog razvoja Zagrebačke županije, www.zagrebacka-zupanija.hr/media/filer_public/3f/df/3fdfd379-802c-4921-9f6d-90fedb6767bb/strategija_turistickog_razvoja_zagrebacke_zupanije_do_2025.pdf, posjećeno 24. srpnja 2024.

grad je doživio daljnji razvoj u 20. stoljeću s utjecajem secesije.⁶⁸ Turizam je također značajno pridonio gospodarskom razvoju grada, a povijesne četvrti Gornji grad i Kaptol predstavljaju srce turističke ponude. Posebice su atraktivni Muzej prekinutih veza, zagrebačka katedrala te trg i crkva sv. Marka. Moderniji Donji grad raspolaže širokim trgovima, parkovima i trgovačkim ulicama, a najviše se ističe Trg bana Jelačića, Zrinjevac, Zoološki park Maksimir, Botanički vrt i Jarun. Jedna od najposjećenijih prirodnih atrakcija je planina Medvednica.

4.1. Varaždinska županija

Današnje sjedište Varaždinske županije, grad Varaždin, ima važno značenje za hrvatsku povijest. Kralj Andrija II. proglasio ga je prvim slobodnim kraljevskim gradom 1209., a djeluje i kao glavni grad Hrvatske od 1767. do 1776., kada ga je pogodio snažan požar zbog kojeg gubi titulu glavnog grada jer su izgorjele smještajne i upravne jedinice koje su zatim premještene u Zagreb. Ovo nije jedini požar koji je pogodio grad, drugi se dogodio stotinjak godina ranije, odnosno 1665. Za oba požara vezane su legende koje će u nastavku biti prepričane.

4.1.1. Legenda o Varaždinskom požaru

Ova se legenda odnosi na vukove koji su 1665. iz Međimurja preko Drave došli do Varaždina, o čemu svjedoči i Gradski protokol varaždinskog Gradskog magistrata koji se čuva u Arhivu grada Varaždina. Također, ovaj podatak nalazi se u rukopisnom djelu povjesničara Rudolfa Horvata „Povijest grada Varaždina“, objavljenom početkom 20. stoljeća te je zbog toga ostao zapamćen u narodu i prepričavao se kroz generacije Varaždinaca.

Gospođa Uršula spremala se na Uskrsni ponedjeljak otpremiti svoju stoku na ispašu kod obale Drave gdje je trava već bila zelena. Kad je ona pripremala stoku, javi joj se susjeda i upozori na opasnost od vukova koji su, kako je čula, preplivali Dravu. Također, savjetovala ju je da stoku zadimi tamjanom kako bi ih zaštitila i otjerala

⁶⁸ Kratka povijest Zagreba, <https://www.infozagreb.hr/hr/o-zagrebu/zagreb-kroz-stoljeca>, posjećeno 24. srpnja 2024.

vukove. Uršula je poslušala savjet i počela dimiti stoku, no zbog vjetra su se iskre širile i dospjele do njezina slamnatog krova koji je odmah planuo. Zapaljena slama se zbog vjetra brzo raznijela po cijelom Varaždinu te je grad gorio na više mjesta. Vatra je spalila sve kuće na sjevernoj strani gradskog predgrađa te se proširila sve do središta grada. Čuli su se samo zvukovi pucketanja vatre te krikovi ljudi i životinja koji su se gušili u dimu. Mnogi Varaždinci ostali su bez svega i morali prositi po drugim selima i gradovima. Nakon što je požar prestao, za njega se tražio krivac, no Uršula se branila tvrdeći da su požar skrivili međimurski vukovi. Grofica Sofija Zrinski, čuvši za nesreću, poslala je iz Čakovca kola puna žita i novca kao ispriku. Na mjestu gdje je požar zaustavljen, Varaždinci su izgradili crkvu sv. Florijana i zavjetovali se da će na Uskrsni ponedjeljak svake godine u povorci prolaziti gradom i moliti za zaštitu od požara.⁶⁹

Slika 11. Crkva sv. Florijana u Varaždinu

Izvor: Hrvatskekarte.com, <https://hrvatskekarta.com/crkva/varazdinska/crkva-sv-florijana/>, posjećeno 6. rujna 2024.

4.1.2. Škaf i prasica

Na Markovo 25. travnja 1776. većina Varaždinaca boravila je u svojim domovima i svetkovala. Jedna grupa dječaka gasila je vapno na varaždinskom majuru, a je jedan od njih trebao je donijeti vode. Četrnaestogodišnji Jakob Verček pronašao je škaf, odnosno drvenu posudu koja se inače koristila za pojenje svinja te je odlučio napuniti

⁶⁹ T. Đurić, *Legende puka hrvatskoga*, sv. 1., Samobor, Meridijani, 2007., str. 120.-121.

je vodom. Prije nego što je napunio škaf, zapalio je cigaru i krenuo po vodu. Sa škafom punim vode vraćao se prijateljima, no iza njega se najednom pojavila prasica i uplašila ga pa je potrčao. Kako je trčao iz usta mu je ispala cigara i pala u slamu, a zbog vjetrova vatra se brzo proširila prema sredini grada Varaždina. Diljem grada proširila se panika, zazvonila su sva zvona i ljudi su počeli trčati s posudama napunjenim vodom. Požar je zahvatio skladište jednog trgovca gdje je taj čuvao barut te je došlo do eksplozije koja je dodatno razbuktala požar. Uzaludno su ljudi pokušavali ugasiti vatru, no na kraju su jedino mogli potrčati i skloniti se od vatre i dima. Kad se požar napokon smirio, Varaždin je bio skroz opustošen. Izgorjelo je preko 400 kuća, niz crkava, samostana i plemićkih palača. Ubrzo nakon otkriven je dječak zaslužan za požar, kojeg su javno kaznili s dvanaest udaraca batinom na glavnom varaždinskom trgu i isto toliko u njegovom selu Sračincu.⁷⁰

4.1.3. Kako je Ludbreg dobio ime

Ludbreg, slikoviti gradić u gornjoj hrvatskoj Podravini uz rijeku Bednju, ima povijest koja seže do rimskih vremena, kad se zvao *Castra Iovia Botivo*. Krajem 4. stoljeća bio je sjedište biskupa Amancija, a nakon razaranja u seobama naroda obnovljen je u ranom srednjem vijeku. Prvi put se spominje kao kraljevski posjed 1244., a crkvena župa 1344. U 17. stoljeću, pod vlasništvom obitelji Batthyany, gradić je dobio barokne građevine. Ludbreg je također poznat kao euharistijsko svetište Predragocjene Krvi Isusove od 16. stoljeća. Postoje dvije legende koje opisuju kako je Ludbreg dobio ime. Prva tvrdi da je grad nazvan po burgundskom plemiću Lodbringu ili po djevojci Ludbergi (Liutbergi).

Ludberga, rođena 1. travnja 1141. u Varaždinskim Toplicama, bila je kći upravitelja imanja. U 16. godini zaveo ju je đavao pritajen u liku „viteza Ulrika“, a nakon rođenja sina Theobalda povukla se zbog sramote na brežuljak iznad Bednje. Živjela je pokajnički, uzgajajući vinovu lozu i moleći za oprost. Njezina vina postala su čudotvorna, a glas o njoj širio se diljem kraja. Kad ju je đavao ponovno pokušao zvesti, prepoznala ga je i uz pomoć drvenog križa protjerala kroz zemlju, stvarajući otok Antipodravina koji se danas naziva Antipodes kod Novog Zelanda. Nakon duge

⁷⁰ Ibidem, str. 83.-84.

starosti, bila je pokopana na svojem imanju, a naselje je u njezinu čast nazvano Ludbreg. Dan njezina rođenja obilježava se kao Dan Ludbrega.⁷¹

Drugu legendu o nastanku imena Ludbreg zapisala je u 20. stoljeću povjesničarka Marija Winter.

Na brijegu Gradišćak iznad Ludbrega nekada se nalazio utvrđeni grad. Bedemi su bili tako široki da je vlasnikova supruga mogla bezbrižno šetati s djetetom. Jednog dana, dok je šetala, Turci su se iznenada pojavili, a u strahu je ispustila sinčića. Turčin je zgrabio dijete i nestao s njim u šumi, a majka ga više nikad nije vidjela. U očaju je proklela brijeg riječima: „O prokleti, ludi breg"! Tako je, prema legendi, naselje dobilo ime Ludbreg.⁷²

4.1.4. *Andrijina kula*

Iako je imao veću vojsku, Andrija je zbog nejasne sumnje odgodio napad na svojeg brata, kralja Emerika. On se pak odvažno ušuljao u Andrijin tabor i zarobio ga bez otpora. Tako se Andrija našao u Knegingradu umjesto u Budimu. Jednom tjedno, četiri su čupava konja vukla kola natovarena raznim blagostima poput vina, kobasica i sireva, prema utvrdi gdje je bio zatočen kraljev brat Andrija. Unatoč zapovijedi da ga drže na kruhu i vodi, Andriji je čudesno stanje poboljšano toplim plaštem i bogatim obrocima. Zapovjednik straže, Valentin, objasnio mu je da mu darove šalju varaždinski građani, što je Andriju iznenadilo. Petnaestog dana zatočeništva, varaždinski glavar Macko i još osmorica posjetili su Andriju, izražavajući podršku. Obećali su mu pomoć i bolji smještaj, što su i ostvarili te je Andrija četiri godine proveo u ugodnom zatočeništvu, pišući pisma ženi i družeći se s viteškim redovima. Kralj Emerik je povremeno provjeravao Andrijino stanje, želeći da ne pati previše, ali i da mu se ne olakšava kazna. Kada je Emerik umro, Andrija je oslobođen, oprostene su mu opačine i postao je skrbnik mladom Ladislavu. Nakon Ladislavove smrti, Andrija je okrunjen za kralja Ugarske i Hrvatske. Svoje obećanje Varaždincima ispunio je proglašavajući

⁷¹ Ibidem, str. 27.-28.

⁷² Ibidem, str. 28.-29.

Varaždin slobodnim kraljevskim gradom, a kulu u Knegincu nazvaše Varaždinci Andrijinom kulom.⁷³

Slika 12. Andrijina kula

Izvor: Varaždinski bregi, <https://varazdinski-bregi.com/znamenitosti/andrijina-kula-kehne/>, posjećeno 6. rujna 2024.

4.1.5. Ljepotica i mlinar

Uz velike, mračne šume često su vezane stare legende ili jezovite priče koje se prenose generacijama. Takve legende postoje i o šumi Paka kod Novog Marofa, poput one o Crnoj Paki i staroj utvrdi Gradišće. Stanovnici i putnici stoljećima su se bojali ove šume, posebice noću jer je bila utočište odmetnicima koji su presretali i pljačkali prolaznike na uskoj cesti kroz šumovite brežuljke. Njihova okrutnost i mračna reputacija stvorili su naziv „Crna Paka” za ovu opasnu šumu.

Paka skriva i stare utvrde obavijene misterijom, uz koje su vezane zanimljive legende. Jedna od njih, vezana uz utvrdnu na Gradišću, govori o prelijepoj djevojci koja je zbog uroka pretvorena u zmiju s ključem grada u ustima. Prema legendi, samo je mladi mlinar, pod svjetlom punog mjeseca, mogao osloboditi djevojku od ove sudbine. Ova priča ponovno je oživjela među lokalnim stanovništvom kada je tijekom radova na

⁷³ H. Hitrec, *Hrvatske legende*, Školska knjiga, Zagreb, 2007., str. 42.-45.

obnovi utvrde ispod kamena doista izmigoljila ogromna zmija, koja, izgleda, još uvijek čeka svojeg spasitelja.⁷⁴

Slika 13. Vražji stolček

Izvor: Turistička zajednica grada Ivanca, <https://www.ivanec-turizam.hr/dozivi-i-osjeti/881-vrazji-stolcek>, posjećeno 6. rujna 2024.

Također, nedaleko od ove utvrde, od koje su danas ostali samo ostaci, nalazi se neobična stijena pod nazivom „Vražji stolček“, uz koju se vežu vjerovanja o njezinim nadnaravnim moćima. Prema legendi, žene koje imaju poteškoća sa začecem trebaju samo sjesti na kamen koji ih zatim oslobađa poteškoća. Posjetitelji tvrde da je energija ovog mjesta opipljiva kroz osjećaj unutarnjeg mira i spokoja. Iznad „stolčeka“ raste smreka za koju se, prema predaji, vjeruje da zauvijek ostaje iste visine.

4.1.6. Černe mlake

Černe mlake naziv je za malo jezerce ili baru koja se nalazi na visini od 873 metara na Ivanščici, a prema narodnoj legendi mjesto je okupljanja coprnica ili vještica. Stariji

⁷⁴ Ljepotica još uvijek čeka svog mlinara, <https://www.turizam-vzz.hr/istrazite/legende/65-ljepotica-jos-uvijek-ceka-svog-mlinara>, posjećeno 23. kolovoza 2024.

Ijudi pripovijedali su da tamo dolijeću vještice s Kleka kako bi okupale svoje grješno tijelo pa je zato voda crna. Prema jednoj legendi, rudar Jandraš iz Prigorca vraćao se jedne noći kasno kući kroz šumu kad su ga na putu zatekle tri djevojke odjevene u najljepšu svilu i počele ga vući kroz potok Bistrica. Njihova igra trajala je cijelu noć, dok ga na kraju nisu ostavile na mjestu zvanom Černe mlake. Tamo je Jandraš ugledao jeziv prizor - nekoliko žena u crnini, koje su bukovim granama čistile proplanak oko najveće bare, spremajući se za vještije kolo. Od te strašne noći, kažu, Jandrašu je u životu sve krenulo nabolje.⁷⁵

4.2. Međimurska županija

4.2.1. *Legenda o Štefeku i Janici*

Ova ljubavna legenda poznata je među Hrvatima u Međimurju i onima s druge strane Mure. Smatra se da je povezana s područjem Goričana, gdje je nekada stajala crkva koja je iznenada propala u zemlju, ostavivši iza sebe Gliboku jamu. U toj dubokoj jami svoj je život završila lijepa Janica, ostavivši za sobom tužnog momka Štefeka. Dogodilo se to u vrijeme turskih prodora na ovo područje krajem 17. stoljeća.

Davno je na brijegu, gdje je sada groblje, stajala velika crkva s dva tornja. Kada su Turci krenuli zauzeti Kanižu, morali su graditi putove preko Serdahela, a svaka je kuća morala poslati radnike. U selu je živjela lijepa djevojka Janica, sirotica s dubokim, crnim očima, koju su odgajali kumovi uz sina Štefeka koji je bio malo stariji od nje. Kad su Turci došli do njihove kuće da pitaju zašto nisu na gradnji putova, djeca su se ponudila da rade umjesto kumova, odnosno roditelja. Kad ju je aga ugledao odmah se u nju zaljubio i odlučio da mora biti njegova. Selo je saznalo za aginu namjeru te odlučilo sakriti Janicu u crkvu na brijegu, vjerujući da Turci neće dirati sveto mjesto jer su znali da se Štefek i Janica vole i da se misle vjenčati. No, aga je bio uporan i čim su Turci opkolili crkvu, začuo se strašan prasak, a crkva je nestala u velikoj jami. U posljednjem trenutku začuo se Janičin krik: „Štefek moj! Ja sem samo tvoja“.⁷⁶

⁷⁵ Černe mlake, <https://www.turizam-vzz.hr/istrazite/legende/63-zletiste-coprnic-na-crnim-mlakama>, posjećeno 30. kolovoza 2024.

⁷⁶ T. Đurić, op cit., str. 51.-52.

4.2.2. *Legenda o mrtvacu udvaraču*

U Međimurju se prepričava neobična legenda vezana uz prela, seoski večernji sastanak žena i djevojaka, gdje su se uz rad (poput pređenja i tkanja) kazivale priče, pjevalo i sviralo. I mladići su sudjelovali, a uz vesele zgode, pred kraj večeri pričale su se i zastrašujuće priče. Ova legenda, zapisana od prikupljača narodnog blaga poput Vladimira Kapuna i drugih, objašnjava neobjašnjive pojave kroz čudesne događaje.

U jednom međimurskom selu mlade djevojke okupljale su se na prelu. Svaka je imala svojeg udvarača, osim jedne koja je ostala sama. Jedne večeri pojavio se naočit mladić i zbližio se s njom. Sjedio je pored nje, razgovarao i zabavljao je, no kada je ponoć došla, iznenada je otišao. Drugog dana ponovno se pojavio i pričao s njom, a tada je primijetila da mladić ima kozje noge i privezala mu nit pređe za nogu kako bi ga slijedila. On je otišao na groblje i ušao u grob, a kad je primijetio nit, prokleo ju je: „O nesretne li djevojke, nećeš smjeti prijeći preko praga, niti preko prozora jer ću te pretvoriti u sunčani prah“. Prestrašena, djevojka se vratila kući, ali zbog straha više nije izlazila iz nje i uskoro je umrla. Kako bi je iznijeli iz kuće, ukućani su potkopali prag, ali su naišli na nove prepreke. Na kraju su je pokopali izvan groblja gdje je bila 50 godina, a na njezinom je grobu svake godine raslo prekrasno cvijeće. Jednog dana barun je ubrao to cvijeće i stavio ga na stol. No, noću se cvijeće pretvorilo u djevojku koja je pojela svu hranu. Barun je odlučio otkriti tko je krivac i uhvatio djevojku. Zaljubio se u nju i oženio je, iako ona nije htjela napuštati kuću. Na kraju je pristala izaći i posjetiti crkvu, gdje je vidjela mrtvog mladića iz prošlosti. On je rekao: „Tu si? Čekao sam te 50 godina, sad si tu i nećeš mi izaći“. Te strašne riječi čuli su svi, a djevojka se istog trena pretvorila u sunčani prah.⁷⁷

4.2.3. *Čakovečki zmaj*

Ova legenda nalazi se u knjizi, odnosno projektu *Pozoj – kreativno pisanje temeljeno na legendi o čakovečkom zmaju*, koju je 2021. osmislila profesorica Gospodarske škole Čakovec Branka Vlahek-Ivek. U projektu su sudjelovali profesori i učenici Gospodarske škole te je u knjizi obuhvaćeno nekoliko legendi o čakovečkom

⁷⁷ Ibidem, str. 79.-80.

zmaju te pripadajuće ilustracije. U nastavku je prepričana originalna legenda o čakovečkom pozaju.

Početakom 18. stoljeća, tlo u Međimurju često se treslo zbog potresa, što je izazivalo paniku među stanovnicima Čakovca. Legenda kaže da te potrese prouzrokuje ogroman zmaj, pozaj, koji živi pod zemljom. Glava mu je navodno ispod crkve sv. Nikole, a rep ispod staroga grada. Ovaj strašni zmaj, s 67 zuba i sposobnošću riganja vatre, bio je predmet straha među ljudima, a različite priče govorile su o njegovom porijeklu – od žabe, zmije ili pijetla starog sedam godina. Legenda kaže da će samo hrabar grabancijaš, učenjak s nadnaravnim moćima, uspjeti poraziti pozaja. Plemić Matija Čakovečki, koji se školovao u Grazu i Trnavi, vratio se u Čakovec 1738. Slušajući legendu, odlučio je izazvati pozaja i osloboditi svoje sugrađane straha. Na dan pogibije Zrinskog i Frankopana, Matija je opasao mač i krenuo u središte grada. Zario je štap u zemlju, a kada se zemlja počela tresti, pozaj je izronio na površinu. Matija je skočio na leđa zmaja i, leteći iznad grada, uspio mu jednim udarcem mača odrubiti glavu. Mještani su ubrzo okružili mrtvu zvijer, a Matija je podijelio njezino meso sirotinji. Nakon toga, Čakovec je dugo bio miran, ali 1880. ponovno se dogodio snažan potres, a legenda o pozaju i dalje živi.⁷⁸

4.3. Krapinsko-zagorska županija

4.3.1. Zmaj klanječkog kraja

Na brežuljku kod mjesta Klanjec nalazi se crkva Svetog Jurja na Jezeru. Ovo ime dobila je jer se nekad oko brežuljka u nizini nalazilo jezero. Izgrađena je 1622. te je najstarija crkva u općini Veliko Trgovišće. U središtu crkve je glavni oltar s slikom svetog Jurja iz 1760., okružen kipovima svetih Petra, Pavla, Fabijana i Martina te slikom Presvetog Trojstva. Povjesničari smatraju prozor iza glavnog oltara iz 1622. najvrjednijim arhitektonskim detaljem.⁷⁹

⁷⁸ Projekt čakovečki pozaj, www.gospodarskaskola.hr/wp-content/uploads/2021/07/pozaj-book-.pdf, posjećeno 23. kolovoza 2024.

⁷⁹ Kapela svetog Jurja, <https://www.biserzagorja.hr/zagorje-sto-posjetiti/kapela-svetog-jurja>, posjećeno 7. kolovoza 2024.

U Klanječkom jezeru živio je nekad veliki zmaj sa sedam glava kojeg nitko nije mogao ubiti. Svakog dana zmaj je pojeo jednog čovjeka, a kad mu to nije uspjelo užasno bi se razljutio i počeo uništavati okolna polja, usjeve i stoku. Kako bi ga u tome spriječili i očuvali svoje usjeve, seljaci su odlučili svakog dana žrtvovati jednu osobu iz mjesta. S vremenom, zmaju su jedino mlade djevojke zadovoljavale apetit pa su seljaci samo njih dovodili. Jednog dana na red je došla najljepša djevojka sela, kćer cijenjenog gospodara kojeg su slušali svi stanovnici sela. Kako bi je spasili od sigurne smrti, seljaci su zmaju željeli ponuditi neku drugu djevojku, no gospodareva kći odbila je taj prijedlog i krenula k zmaju. Na putu do njega sreća je mladog Jurja koji je već i u njezinom kraju bio poznat po svojoj hrabrosti i rukovanju sabljom. Čim je vidio uplakanu ljepoticu upitao ju je za razlog njezinih suza. Ona mu je ispričala o zmaju iz jezera koji svakog dana jede jednu djevojku, a da je danas na njoj red. Juraj joj se odluči pridružiti na putu do zmaja, a kad ga je ovaj ugledao užasno se razljuti i počne rigati vatru iz svih sedam glava. Hrabri Juraj izvukao je svoju zlatnu sablju i krenuo na zmaja. Borili su se sedam sati, svaki sat za jednu zmajevu glavu. Kad je odsjekao i posljednju, tijelo zmaja palo je i nestalo u jezeru. Tako je Juraj spasio ljepoticu i stanovnike Klanječkog jezera od sigurne smrti.⁸⁰

4.3.2. *Veronika Desinić*

Legenda o Veroniki Desinić, koja potječe iz 15. stoljeća, veže se uz Veliki Tabor u Hrvatskom zagorju i selo Desinić. Priča govori o tragičnoj ljubavi između grofa i siromašne djevojke, koja završava nesretno. Iako takvih priča ima diljem Europe, ova legenda ima povijesnu osnovu i inspirirala je mnoge pisce i slikare, poput Josipa Eugena Tomića, te povjesničare da istražuju događaje od prije 500 godina. Veliki Tabor, sagrađen u 15. stoljeću, kasnije je pretvoren u renesansno-barokni dvorac i jedan je od najljepših očuvanih utvrda u ovom dijelu Europe. Nalazi se blizu Desinića, uz slovensku granicu. Vlasnici utvrde bili su grofovi Celjski, uključujući Hermana i njegova sina Fridrika, čija je priča povezana s Veronikinom legendom. Kasnije je Veliki Tabor pripadao obitelji Ratkay. U novije vrijeme, hrvatski slikar Oton Iveković spasio je Veliki Tabor od propadanja i boravio tamo od 1919. do 1935., stvarajući djela inspirirana hrvatskom prošlošću. Nakon Drugog svjetskog rata, Društvo Veliki Tabor iz

⁸⁰ T. Đurić, op.cit., str. 97.

Desinića, posebice profesor Josip Štimac, brinulo se o dvorcu i njegovoj muzejskoj zbirci. Danas je dvorac dio Muzeja iz Gornje Stubice.

Sin grofa Hermana Celjskog, Fridrik, zaljubio se u Veroniku, seosku ljepoticu iz Desinića, dok je boravio u Velikom Taboru. Ljubav prema Veroniki toliko ga je zaslijepila da je 1422. ubio svoju suprugu Elizabetu, kćer kneza Stjepana Frankopana. Dvije godine kasnije oženio je Veroniku, što je razbjesnilo njegovog oca Hermana te je od svojeg zeta, kralja Žigmunda, tražio presudu za sina. Kralj Žigmund osudio je Fridrika na smrt, ali ga je pomilovao zbog intervencije Fridrikove sestre Barbare, poznatije kao Crne kraljice. Fridrik je proveo pet godina u tamnici u Celju, dok je Herman Veroniku optužio da je vještica i zatočio u gradu Ojstrici. Celjski sud ju je oslobodio zbog nedostatka dokaza, no Herman ju je ponovno zatvorio u Veliki Tabor, gdje su je 1425. njegovi ljudi udavili i zazidali u zidine dvorca. Fridrik, po izlasku iz tamnice 1429., saznao je za njezinu smrt i obilježio je Veroniku kao groficu Celjsku. Njezin duh navodno i dalje luta Velikim Taborom, simbolizirajući nesretnu ljubav.⁸¹

Slika 14. Dvorac Veliki Tabor

Izvor: Jolie.hr, <https://jolie.hr/putovanja/svida-nam-se-ideja-o-jesenskom-posjetu-velikom-taboru-evo-zasto-ga-posjetiti/>, posjećeno 6. rujna 2024.

⁸¹ Ibidem, str. 36.-37.

4.3.3. *Vilina i Aldovig*

Vojvoda Hrvat imao je sedam sinova i dvije kćeri. Vladao je velikom zemljom, a sestra Tuga bila mu je mudra savjetnica. Kad je Tuga preminula, Hrvat je u tuzi spalio njezino tijelo na obali mora. Hrvat je poslao sinove Čeha, Leha i Meha na sjever da se bore protiv Avara. Tamo su podignuli utvrde Krapinu i Psar. Uz pomoć Franaka, uspjeli su potisnuti neprijatelje, ali su Franci izdali Hrvate i zarobili ih. Meh je dosjetljivo izgradio most od koža, omogućivši braći tajnu komunikaciju između utvrda. Vilina, Hrvatova kći, zaljubila se u franačkog vođu Aldoviga i odala mu braćinu urotu. Nakon što su braća otkrila njezinu izdaju, namamili su Aldoviga u Krapinu i ubili ga. Vilina je pobjegla i našla utočište kod vila, ali nikada nije preboljela Aldovigovu smrt. Nakon rođenja sina, Vilina je uhvaćena i zazidana u tornju. Dijete su spasile vile i odnijele ga putniku koji ga je udomio i nazvao selo po njemu Lijepa Glava. Nakon što su Franci krenuli osvetiti Aldoviga, braća su napustila Krapinu; Čeh je osnovao Češku, Leh Poljsku, a Meh Rusiju.⁸²

4.4. Koprivničko-križevačka županija

4.4.1. *Legenda o picokima*

Ovo je jedna od najpoznatijih legendi ovog kraja, što potvrđuje i popratna manifestacija koja se organizira već više od 40 godina. Legenda se odnosi na pijetla, picoka, koji je zaslužan za oslobađanje grada Đurđevca od opsade Turaka 1552.

S obzirom da su Turci bili neuspješni u prisilnom zauzimanju grada Đurđevca, njihov je vođa Ulam-beg požeški odlučio iscrpiti branitelje glađu i tako ih prisiliti da se predaju. Kad gradu nije ostalo ništa više hrane osim jednog pijetla, branitelji ga odluče ispaliti iz topa kako bi zavarali osvajače i uvjerali ih da imaju hrane na bacanje. Taj je plan odmah i urodio plodom te su se Turci okrenuli i krenuli prema Požegi. Stanovnici Đurđevca od tada zahvaljujući tom picoku nose nadimak Picoki.⁸³

⁸² H. Hitrec, op. cit., str. 10.-12.

⁸³ T. Đurić, op.cit., str. 28.

Na temelju te legende svake se godine organizira jedna od najstarijih manifestacija Hrvatske, Picokijada. Ova se povijesna i legendarna priča prvi put uprizorila 1968. te se svake godine nadograđivala kako bi postala tradicionalna kulturno-zabavna manifestacija. Cijeli program manifestacije traje tri dana te u njoj sudjeluje stotine kostimiranih glumaca iz lokalne zajednice, priređena je ogromna scenografija s brojnim pirotehničkim i scenskim efektima koji svake godine privlače preko 10 000 posjetitelja. Osim samog uprizorenja legende, tu su i popratni sadržaji i priredbe poput likovnih izložaba, folklornih nastupa, izložaba ručnih radova, domaćih rakija, vina i kolača, sportske utakmice, prikazi srednjovjekovnog i tradicijskog načina života i slično. Sama je legenda zbog svoje nacionalne važnosti stavljena pod zaštitu 2007., a nosi i trajni status nematerijalne kulturne baštine Hrvatske. I manifestacija je tijekom godina zadobila par nagrada od koje je najznačajnija titula *Simply the best* koju je 2013. dodijelila Udruga hrvatskih putničkih agencija i uredništvo turističkog magazina „Way to Croatia“.⁸⁴

Slika 15. Uprizorenje legende o picokima na Picokijadi

Izvor: Turistička zajednica grada Đurđevca, <https://visitdjurdjevac.hr/picokijada/>, posjećeno 6. rujna 2024.

⁸⁴ TZ grada Đurđevca, <https://visitdjurdjevac.hr/legenda-o-picokima/>, posjećeno 1. kolovoza 2024.

4.4.2. Crna Kraljica na Kalniku

Ime Crna Kraljica vezano je uz stvarnu osobu, Barbaru Celjsku, članicu poznate obitelji celjskih kneževa. Rodila se 1392., a živjela do 1451. Tijekom života upravljala je mnogim očevim imanjima, a kad se udala za hrvatsko-ugarskog kralja Žigmunda počela se baviti i državničkim poslovima. Zbog svojeg djelovanja u Koprivničko-križevačkoj županiji, odnosno aferama koje su se događale na posjedu, iz tih krajeva potekla je legenda o Crnoj Kraljici – lijepoj, ali strašnoj i opakoj ženi. Posjed, odnosno utvrda Mali Kalnik, prvi se put spominje 1240., a od 1408. u vlasništvu je kralja Žigmunda i Barbare Celjske. Od 1461. utvrda se više ne nalazi pod vlasništvom obitelji Celjskih, a na svojoj važnosti gubi 1663. kada su je vlasnici Orehovački prodali i ispod nje sagradili selo Gornju Rijeku, gdje se danas prepričava legenda o Crnoj Kraljici.⁸⁵

Slika 16. Barbara Celjska prikazana kao Venera

Izvor: Zagreb moj grad, <https://zagrebmojgrad.hr/medvedgradska-crna-kraljica-barbara-celjska-drzavnica-i-alkemicarka-na-zlu-glasu/>, posjećeno 6. rujna 2024.

Kako je kralj Žigmund često ratovao i izbivao radi očuvanja prijestolja i širenja moći, ostavljao je svoju ženu Barbaru da sama boravi u Velikom i Malom Kalniku. Zbog usamljenosti počela je u posjed dovoditi ljubavnike, a najpoznatiji od njih bio je kaštelan

⁸⁵ T. Đurić, op. cit., str. 92.

Velikog i Malog Kalnika. Što su se kraljica i kaštelan češće viđali i dolazili u Mali Kalnik, to se kaštelan više prepuštao ljubavi i svojoj oholosti. Iskorištavajući kraljičinu naklonost, uznemirivao je i terorizirao susjedne plemiće koji ga ubrzo odluče tužiti kralju za krađu, a kraljicu za preljub. Čuvši to, kralj odluči kazniti kaštelana uzevši mu sve što je imao, a kraljicu zatoči u češkom gradu Melniku, gdje i umire. Stanovnici sela Gornje Rijeke vjeruju da ona još i danas, i ljeti i zimi, posjećuje Mali Kalnik, zimi kao vjetar koji zavija zidinama kule, a ljeti kao riđovka ili poskok koji se izlaže suncu.⁸⁶

Iako je legenda potekla iz kalničkog kraja, djelovanje Barbare Celjske spominje se još u Đakovu i Medvedgradu pa tako postoji legenda o Crnoj Kraljici s Medvedgrada, o kojoj će kasnije biti riječ.

4.4.3. Križevački statuti

Legenda o nastanku Križevačkih statuta seže još u 14. stoljeće kada su križevački purgeri i kalnički plemići – šljivari bili u zavadi. Šljivari su svoje ime dobili po obrani kalničke utvrde u kojoj je boravio kralj Bela IV., a koju su napali Tatari početkom 13. stoljeća. S obzirom da je nisu mogli osvojiti, bili su primorani glađu natjerati kralja i branitelje na predaju pa su se Kalničani dosjetili kralja hraniti sa šljivama koje su rasle u okolnim selima. Tatari su se s vremenom povukli, a kralj je stanovnicima Kalnika u znak zahvale dodijelio plemićke titule i zemljišna prava. To je razljutilo Križevčane koji su također imali neke posjede na kalničkim prostorima te su pokrenuti sukobi koji su trajali devedesetak godina. Zbog izjednačenih snaga i prava, odlučili su se naposljetku pomiriti, a iz te odluke proizašla je i sljedeća legenda.

Na dan Velikog pomirbenog spravišća sastali su se u Križevcu križevački purgeri i kalnički šljivari. To pomirenje i novosklopljeno prijateljstvo i slogu trebalo je proslaviti velikom gozdom. Križevčani su priskrbili hranu i dva vola koja su se okretala na ražnju, dok su Kalničani donijeli par bačava vina. Veselje je trajalo tri dana i tri noći. Za vođenje veselice i održavanje reda bio je zadužen varoški sudac kao domaćin, kalnički kaštelan kao vinotoča i križevački notarijuš koji je obnašao dužnosti starješine veselice. Time su postavili temelje za brojne druge proslave koje su također slijedile ta pravila, osiguravajući miran i kontroliran tijek događaja bez neželjenih incidenata. Ova su

⁸⁶ Ibidem, str. 92.-93.

pravila poznatija pod imenom Križevački statuti. Pravi Križevački statuti napisani su na kajkavskom i dijele se na 50 pravila, a prvi put su izdani 1912.⁸⁷

Temeljena na legendi, već se pet desetljeća organizira manifestacija pod imenom Križevačko veliko spravišće koja se održava svakog lipnja na području cijeloga grada. Križevačko veliko spravišće je značajan kulturni sajam koji prikazuje bogatu kulturno-povijesnu baštinu križevačkog kraja. Manifestaciju obogaćuju razna kulturna događanja, uključujući nastupe domaćih i inozemnih folklornih i puhačkih skupina, predstavljanje tradicijskih zanata, obrta, domaće radinosti te prigorskih jela i vina. Također su organizirane književne večeri, izložbe, koncerti ozbiljne, narodne i zabavne glazbe, sportska natjecanja i druge atrakcije.⁸⁸

4.4.4. Mit o pesoglavcima

Jednooka bića iz hrvatskih predaja, poput pesoglavca, opisana su kao krvoločna i nemilosrdna stvorenja koja se hrane ljudima. Njihova jedina svrha je zadovoljiti neprestanu glad za ljudskim mesom. Pesoglavci su prema narodnim vjerovanjima u Podravini bili ljudske spodobе s glavom nalik psećoj. Ova divlja stvorenja bila su neprijateljski nastrojena prema ljudima, hvatajući i proždirući svoje žrtve. Vjeruje se da ove priče potječu iz sjećanja na prodore Tatara u Hrvatsku 1242., a prožete su detaljima o životu ratobornih Huna i Osmanlija. Pesoglavci su rijetka mitološka bića koja se mogu povezati s povijesnim događajima. Kazivači iz 20. stoljeća spominju ih kao zaostale Tatare koji su se skrivali u šumama, hraneći se sirovim mesom i noseći pasje lice i jedno oko, odražavajući uspomenu na kosooki izgled Mongola. Pesoglavci su postojali u svijesti Europljana i prije dolaska Tatara, kako ističe Vid Balog u svojoj knjizi *Hrvatska bajoslovlja*. Balog vjeruje da su Europljani svaki napad „žute rase“, bilo da su to Huni pod Atilom, Avari, ili vojnici potomaka Džingis-kana, doživljavali kao dolazak pesoglavaca. Arheološki nalaz iz Ptuja, koji prikazuje umjetno deformiranu hunsku glavu, dodatno objašnjava zašto su ljudi s drugačijim crtama lica bili viđeni kao pesoglavci.⁸⁹

⁸⁷ Ibidem, str. 95.

⁸⁸ O spravišću, <https://www.spravisce.com/o-spraviscu/>, posjećeno 9. kolovoza 2024.

⁸⁹ Pesoglavci, <https://blagamisterije.com/mit-o-pesoglavcima-uvijek-gladnima-ljudskog-mesa-zapravo-je-uspomena-na-vrijeme-kada-su-tatari-haracili-ovim-prostorima/8024/>, posjećeno 30. kolovoza 2024.

Slika 17: Pesoglavac

Izvor: Blaga i misterije, <https://blagamisterije.com/mit-o-pesoglavcima-uvijek-gladnima-ljudskog-mesa-zapravo-je-uspomena-na-vrijeme-kada-su-tatari-haracili-ovim-prostorima/8024/>, posjećeno 6. rujna 2024.

4.5. Zagrebačka županija i grad Zagreb

4.5.1. Legende o imenu grada Zagreba

Legende koje govore o imenovanju nekoga grada ili mjesta vrlo su česte pa ih nekoliko postoji i za ime grada Zagreba. Prvu i kraću legendu ispričala je Maja Bošković-Stulli u djelu *Usmene pripovijetke i predaje* iz 1997. Ona navodi da su ljudi iz općine Stupnik tvrdili da na mjestu gdje se danas nalazi grad Zagreb nigdje nije moglo naći vode ni zdenca, sve do jednog dana kada je tim mjestom prolazio biskup sa svećenikom i slugom. Putem je ožednio i zastao na mjestu koje je sad poznato kao Jelačićev trg i udario biskupskim štapom o zemlju iz koje je zatim potekla voda. Na izvor je posao slugu i rekao: zagrabi, te se od tog dana grad zove Zagreb, a na mjestu izvora nalazi se zdenac Manduševac.⁹⁰

⁹⁰ M. Bošković-Stulli, op. cit., str. 334.

Drugu legendu nalazimo u knjizi Dubravka Horvatića naslova *Grički top i druge legende* iz 2018. Davna priča kazuje kako se u stara vremena velika vojska kretala prema mjestu gdje danas leži Zagreb. U to doba narodi su se selili s istoka na zapad pa su tako i naši preci, stari Hrvati, putovali iz svoje postojbine iza Karpata prema novoj domovini. Putovanje je trajalo godinama, a dok su hodali, rađala su se djeca, starci su umirali, muškarci su lovili, a žene tkale odjeću i brinule se o djeci. Život je tekao kao da nisu bili na putu. Kada su stigli do obala Dunava, počeli su se naseljavati, a plemenski knezovi odlučivali su tko će ostati, a tko će nastaviti put prema jugu, prema moru. Neka su plemena prešla Savu i naselila se u bosanskim ravnicama, dok su ostali nastavili kroz današnju Slavoniju. Vojska koja je štitila narod i tražila vodu, suočila se s teškom žeđi usred sušna ljeta. Zemlja je bila ispućala, izvori su presušili, a biljke su se sušile pod nemilosrdnim suncem. Narod je zastao u šumama, moleći bogove, posebice Dažboga, za kišu koja bi vratila život izvorima. Knez Hrvat, vođa naroda, također je tražio pomoć od boga Svantevida. U snu mu se Svantevid ukazao i pokazao mu viziju velike šumovite gore s dva brežuljka između kojih teče potok. Knez je shvatio da mora pronaći to mjesto, zagrepsti tlo, i voda će poteći. Oživljeni novim nadama, vojska je krenula prema zapadu. Kada su konačno stigli do tog mjesta, knez Hrvat je zario mač u zemlju i viknuo: „Zagrebi“! Vojska je zagrebla tlo, a voda je počela teći, spasivši narod od žeđi. To mjesto su nazvali Zagreb, goru su prozvali Medvednicom, a potok Medveščakom. Zagreb je svojim izvorom vode spasio narod Hrvata.⁹¹

4.5.2. Medvedgradski top

Prilikom jedne bitke s Turcima, kada su uspjeli svladati ondašnje Zagrepčane, doprijeli su do Save i tamo su se utaborili, a najviše ih se smjestilo oko grada Lukavca gdje im je obitavao njihov vođa – paša. Kada su vojnici zajedno s pašom sjedili za stolom u jednom od šatora, pred njih je donesen pečeni kopun, koji je bio tako vješto izrezan da se nije moglo razaznati je li cijeli ili rezan. Impresioniran ovim umijećem, paša je podigao kopuna i rekao: „Kao što ja sada ovog kopuna držim, tako će moj konj za tjedan dana na oltaru svetog Kralja u Zagrebu jesti zob“. Dok je paša izgovarao ove riječi, iz Medvedgrada je pukao veliki top i njegovo je zrno pogodilo kopuna, raznijejši

⁹¹ D. Horvatić, *Grički top i druge legende*, Zagreb, Naklada K. Krešimir, 2018., str. 71.-74.

ga na sitne komade. Vidjevši to, Turci su, smatrajući to lošim znakom, pobjegli sa svojim pašom i više nikad Zagreb, a ni Hrvatsku nisu napali.⁹²

4.5.3. Crni otok

Prema srednjovjekovnim zapisima, na području današnjeg Zagreba postojali su tokovi, savski pritoci, močvare i otoci kojih danas više nema. Na tom području nalazio se i Otok svetog Jakova koji se spominje još u 13. stoljeću. Zbog regulacije rijeke Save značajno se izmijenio krajolik, zbog čega je taj otok s vremenom nestao. Različiti znanstvenici su raspravljali o lokaciji Otoka svetog Jakova, a većina se slaže da je bio smješten u blizini Jakuševca.⁹³ Usprkos tome postoji legenda koja ga smješta u Turopolje.

Nekada su u turopoljskim šumama živjele ogromne životinje, nalik volovima, ali dvostruko veće. Imale su crnu dlaku i duge rogove od dva rifa, a zvale su se turovi, po čemu je Turopolje dobilo ime. Na riječkom otoku stajao je grad, crn poput noći u kojem je živio kralj turova. Bio je ogroman, crn, s očima poput baklji i zlatnim rogovima. Zvao se Urus, bog plodnosti. Jedne olujne noći, njegovi u rogovi narasli do neba i dosegнули crne oblake, za koje je zapela vila oblakinja. Urus se zaljubio u nju, skinuo je s oblaka i doveo u svoj grad. Živjeli su u ljubavi te su ubrzo cijeli otok naselile vile s crnom kosom, a tijela im je prikriivao crni veo. Noću bi ih ljudi promatrali kako se kupaju u srebrnim valovima Save, dok im vjetar vijori crne velove poput oblaka. Svake godine iz crnog boga izronio bi bijeli goli mladić, a tad su crne vile letjele svijetom tražeći mladu, nevinu djevojku koju bi obukle u bijelo i žrtvovale svojem bogu Urusu. Stariji ljudi tog kraja i danas pričaju da crne vile lete otokom, zbog čega ga i nazivaju Crnim otokom.⁹⁴

⁹² Ibidem, str. 352.-353.

⁹³ D. Dujmović, Otok svetog Jakova: prilog poznavanju srednjovjekovnoga kulturnog krajolika Zagreba, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 40, No. 78, str. 39.-40.

⁹⁴ D. Antolković, Gdje je Crni otok na Savi kod Zagreba? Nekoć je na njemu bio samostan, spominje ga i Zagorka, a danas mu se gubi svaki trag, <https://blagamisterije.com/gdje-je-nestao-crni-otok-na-savi-kod-zagreba-nekoc-je-na-njemu-bio-samostan-a-spominje-ga-i-marija-juric-zagorka/28457/>, posjećeno 2. srpnja 2024.

4.5.4. Crna Kraljica s Medvedgrada

O Barbari Celjskoj postoje brojne legende koje se prepričavaju u hrvatskom narodu, a upravo je zbog toga i najpoznatija vladarica na ovim prostorima. Bila je kćer Hermana II. koji ju je već s devet godina udao za kralja Žigmunda. Udajom je postala ugarsko-hrvatska kraljica, a tijekom godina vladala je Dalmacijom, Njemačkom, Češkom i drugim zemljama. Opisivali su je kao prelijepu visoku ženu, bijele puti, stalno odjevenu u crno, s crnim rukavicama na kojima je nosila crnog gavrana, njezinog ljubimca. Taj prizor plašio je zagrebačke kanonike i gradečke trgovce koji su o njoj pričali strašne priče. Iako je pobjegla iz obiteljskog dvorca gdje su muškarci bili grubi, život s Žigmundom donio joj je nove patnje. Žigmund, poznat kao najljepši vladar svojeg vremena, bio je poznat po svojoj galantnosti te okrutnostima i razvratnostima, a vjerovalo se da je do tada imao više od tisuću ljubavnica, zbog čega ga je Barbara mrzila. Sa svojih šesnaest godina Barbara je ostala trudna i rodila djevojčicu Elizabetu. Barbarin život bio je težak i bez ljubavi. Jedina radost došla je kada je upoznala viteza Walderoda, visokog, stasitog i učenog čovjeka. Njihova ljubav bila je očita i izazvala je Žigmundovu ljubomoru. Kada je kralj saznao za njihov preljub, Walderod je pogubljen, a Barbara se povukla u Zagreb u tvrđavu Medvedgrad, gdje je i ostala do kraja života, noseći sa sobom balzamiranu glavu svojeg ljubavnika. Bilo je poznato da se pred kraj života bavila alkemijom i okultizmom.⁹⁵ Najgore priče o njoj potekle su upravo iz sela pod Medvednicom. Medvedgrad se za sunčanih dana sjaji na tamnoj pozadini Zagrebačke gore, dok se za kišnih vremena nad njim skupljaju gusti oblaci, stvarajući sablasnu atmosferu. Legenda kaže da se ljudi klone tih putova jer su mnogi, pokušavajući izbjeći grad, završili u njegovim tamnicama, zarobljeni od strane Crne Kraljice. Medvednicom su tada lutali vukovi i medvjedi, ali seljaci su najviše strahovali od crnog gavrana Crne Kraljice. Ovaj gavran napadao bi usamljene putnike, dok bi ih gospodarica, odjevena u crno, promatrala sa zlobnim smiješkom. Njezini sluge bi potom zgrabili nesretnika i odveli ga u tamnicu, gdje bi ostao sve dok ga netko ne otkupi. Seljaci su vjerovali da gavran nije obična ptica, već sam vrag, a Crnu Kraljicu su smatrali vješticom. Njezina okrutnost bila je legendarna, uživala je u patnji svojih žrtava, huškajući pse na zatočenike. Jednog ljeta, kad su svi izvori presušili, ljudi su krenuli prema Medvedgradu moleći za vodu, no sluge Crne Kraljice koje su čuvale dubok gradski zdenac su ih napale i zarobile. Dok su seljaci tražili spas, pronašli su

⁹⁵ H. Hitrec, op. cit., str. 89.-92.

novi izvor, dok je istovremeno gradski zdenac na Medvedgradu presušio. Crna Kraljica ostala je sama sa svojim crnim psima, koji su je, izbezumljeni od žeđi, napali. Pobjegla je na bedeme i skočila u ponor, gdje su je psi pratili u smrt. Izvor koji je spasio seljake prozvali su Kraljičinim zdencom, a potok koji je iz toga zdenca potekao nazvali su Kraljevcom.⁹⁶

Slika 18. Kraljičin zdenac

Izvor: Filozofski fakultet, <https://wordpress.link2.hr/pokazni/2022/05/30/legenda-o-crnoj-kraljici/>, posjećeno 6. rujna 2024.

4.5.5. Vila Okić – grada

Vile su bića koja se u često pojavljuju u narodnim pričama i legendama. Etnolozi tvrde da su one oličenje rimskih nimfi i nadnaravnih bića iz drugih mitologija kao što su grčka, indijska, germanska ili skandinavska. Vile se, prema Kukuljeviću, dijele na one vodene – vile podvodkinje, zračne – vile oblakinje, i zemljane – vile podgorkinje ili planinkinje. Obično se dijele na dobre i zle: vile oblakinje uvijek su dobre, vile podvodkinje uvijek zle, dok su vile planinkinje nekad zle, a nekad dobre. Opisuju se kao mlade i prelijepo žene s blijedim licem, odjevene u bijelo, sa zlatnom kosom do zemlje, očima koje sijevaju poput munja, laganog tijela i milozvučnog glasa. Onaj tko

⁹⁶ D. Horvatić, op. cit., str. 89.-92.

jednom vidi vilu, više ga ne privlači zemaljska ljepota. Zbog toga su nastale mnoge priče i legende o vilama, uključujući i ovu iz samoborskog kraja.⁹⁷

Na stjenovitom vrhu Plešivice, pet kilometara od Samobora, smješten je Okić-grad, jedna od najstarijih utvrda i rijedak primjer romaničke arhitekture u kontinentalnoj Hrvatskoj. Stoljećima je odolijevao napadima Mongola i Turaka, no danas su sačuvani samo ostaci zidina, kružne kule i romaničke kapelice. Prvi zapis o Okić-gradu datira iz 1193., a utvrda je igrala ključnu ulogu u obrani kraja, pomažući kralju Beli IV. u bijegu pred Mongolima. Od 1592. pa iduće tri godine Turci su ga često napadali, a na temelju toga nastala je narodna legenda koju je Dragan Gubarov objavio u Samoborskom listu 1905.

Turci su opsjeli Okić-grad, želeći ovladati utvrdom koja nadzire cijeli plodni kraj. No, hrabri branitelji nisu se predavali, unatoč trogodišnjoj opsadi. Kada im je ostalo samo 25 mjerica žita, počeli su vijećati o daljnjim koracima, svjesni da bez hrane ne mogu izdržati. Tada se pojavila planinska vila s Plešivice i savjetovala ih da preostalo žito stave u vreću i spuste je niz zidine. Turci su, misleći da je u vreći pismo o predaji, otvorili vreću, ali iz nje se prosulo samo žito. Uvjereni da branitelji imaju dovoljno zaliha, Turci su odustali od opsade i povukli se.⁹⁸ Tematika ove legende vrlo je slična onoj o picokima i šljivarima. Sve tri turske opsade okončane su prijevarom i hranom, a ono što ih je spasilo je domišljatost naroda ili u ovom slučaju vile.

4.5.6. Grički top

Legenda o gričkom topu vodi nas u doba vladavine sultana Murata, kada je stvarnu moć u Osmanskom Carstvu držao Sinan-paša. On se zainteresirao za sokolara Hasana, kojeg je uz pomoć kneginje uspio postaviti na položaj bosanskog beglerbega. Hasan je tada počeo prijetiti uništenjem gradova Zagreba i Siska, što je izazvalo veliku zabrinutost među stanovnicima Hrvatske, koja se tada suočavala s teškim vremenima. Ban Bakač bio je jedina nada narodu pa su se Zagrepčani pripremali za obranu. Kralj Rudolf, zabrinut za sigurnost, planirao je premjestiti topove u Zagreb i Sisak, ali plan se izjalovio kada je utvrda Brest pala, a Hasan-paša oteo topove. U međuvremenu, u

⁹⁷ T. Đurić, op.cit., str. 112.

⁹⁸ Ibidem, str. 113.

Gradecu su živjeli najbolji prijatelji Miško Grebenički i Grga Bedrenički, koji su, unatoč različitostima, bili nerazdvojni. Sve se promijenilo kada su obojica spasili Magdu Vragović od napada talijanskog trgovca i zaljubili se u nju. Magda ih je izazvala da pogode šator turskog vođe topom, a onaj koji uspije, postat će njezin muž. Miško i Grga otkrili su stari top na Medvedgradu i, unatoč oštećenjima, doveli ga na kulu Lotrščak. Jedne noći, dok su čuvali top, Miško je slučajno izazvao pucanj, koji je pogodio pašu i razbjescio bana. No, nakon što su shvatili da su Turci pobjegli, ban je oslobodio Miška i Grgu te ih nagradio ordenom. Magda je, unatoč svemu, nestala, a Hasan-paša je kasnije tragično završio nakon poraza kod Siska.⁹⁹

Slika 19. Pucanj iz Gričkog topa

Izvor: Direktno.hr, <https://direktno.hr/zagreb/video-nakon-14-mjeseci-pauze-ponovno-zapucao-gricki-top-divno-da-se-tradicija-vratila-259969/>, posjećeno 6. rujna 2024.

⁹⁹ H. Hitrec, op. cit., str. 114.-121.

5. Analiza i interpretacija mitova i legendi

Mitovi i legende oblikovali su identitet sjeverozapadne Hrvatske te se njihovom analizom i istraživanjem mogu prepoznati kulturni i povijesni utjecaji prošlih naroda i događaja. Ukorijenjeni u bogatoj slavenskoj mitologiji, mnogi od njih prožeti su povijesnim događajima i stvarnim osobama te snažnom povezanošću između ljudi i prirode. Regija je stoljećima bila raskrižje različitih kulturnih utjecaja, od slavenskih doseljenika do kasnijih osmanskih napada, što je oblikovalo narativne tradicije. Likovi poput zmajeva, vještica i vila često se pojavljuju u pričama, odražavajući slavenska vjerovanja u nadnaravna bića koja vladaju prirodom i ljudskim sudbinama. Neke legende, poput one o pesoglavcima, povezuju se s povijesnim događajima kao što su prodori Tatara u 13. stoljeću. Slično, priče o Crnoj Kraljici na Kalniku i Medvedgradu odnose se na stvarne srednjovjekovne ličnosti koje su ostavile trag u kolektivnoj svijesti. Mnoge legende slijede klasičnu strukturu herojskog ciklusa, gdje junak kreće na putovanje, suočava se s prijetnjom (zmajem, vješticom, zlim duhom) i na kraju pobjeđuje uz pomoć mudrosti, hrabrosti ili magične pomoći. Prirodne karakteristike regije, poput šuma, rijeka i planina, također igraju ključnu ulogu u pričama pa tako mjesta poput Medvednice, Kalnika ili rijeke Drave služe kao pozadina brojnim legendama, odražavajući povezanost ljudi s njihovim okruženjem. Vodeći se time, može se reći da legende o zmajevima klanječkog i čakovečkog kraja mogu simbolizirati prirodne prepreke i opasnosti kojih su se ljudi plašili i zbog kojih su legende i nastale. Isto tako, legenda o Černim mlakama, vezana za močvare i jezera, može ukazivati na strahove povezane s nepoznatim dubinama i nestabilnim tlom. Ove priče ne samo da čuvaju kulturnu baštinu, već služe i kao sredstvo za prenošenje moralnih pouka te promicanje vrijednosti poput hrabrosti, mudrosti i domišljatosti. Iz toga bi se razloga trebalo pokrenuti istraživanje i prikupljanje priča koji se prenose s koljena na koljeno, a još uvijek nisu zapisani.

U suvremenom kontekstu, mitovi i legende sjeverozapadne Hrvatske dobivaju novu dimenziju kroz reinterpetacije u turizmu, pop-kulturi i obrazovanju. Kroz turističke projekte i kulturne manifestacije, kao što Picokijada ili Križevački veliki štatuti, ove priče postaju ne samo sredstvo očuvanja kulturnog identiteta, već i važan faktor u jačanju lokalne ekonomije. Moderni umjetnički izrazi često koriste motive iz ovih legendi kako bi istražili aktualne teme, dok priče i dalje služe kao alat za prenošenje tradicionalnih vrijednosti i poticanje interesa za povijest regije. Tako, mitovi i legende sjeverozapadne

Hrvatske ne samo da oblikuju kolektivnu memoriju zajednica, već djeluju i kao most između prošlosti i sadašnjosti, omogućujući kontinuiranu reinterpretaciju i očuvanje bogate kulturne baštine regije.

6. Valorizacija mitova i legendi

Kulturna baština je neprocjenjiva za društvo, iako je povijest puna primjera njezinog oštećenja i uništavanja. Za očuvanje kulturne baštine ključno je kontinuirano educirati i podizati svijest među ljudima. Valorizacija i interpretacija legendi i predaja pomažu im da se približe ljudima i prenose na buduće generacije. Kulturno nasljeđe može biti poticaj za razvoj lokalnih zajednica ako se pravilno afirmira, posebice kroz turističku industriju koja može pretvoriti statičnu baštinu u dinamičan razvojni faktor. Nematerijalna kulturna baština zahtijeva posebno upravljanje, budući da se ne može izložiti u muzeju, a žive tradicije stalno se reinterpetiraju. Nema univerzalnog modela upravljanja jer se kulturne prakse razlikuju. Često se nematerijalna baština koristi za nadogradnju materijalne baštine, čime se stvara kulturno-turistički proizvod. Također može biti predstavljena samostalno. Interpretacija nematerijalne baštine ima edukativnu i zabavnu ulogu te pomaže u očuvanju, posebice legendi i predaja koje lako mogu biti zaboravljene. Obrazovanje o kulturnom nasljeđu može biti formalno (u školama i na sveučilištima) ili neformalno (kroz turizam i posjetitelje). Važno je obrazovati lokalno stanovništvo o svojoj autentičnoj baštini. Posjeti lokalnim manifestacijama povezanim s baštinom pružaju užitek, zabavu i podižu svijest o očuvanju. Kvalitetna interpretacija povećava vrijednost kulturne baštine u očima posjetitelja i potiče odgovornost i poštovanje prema njoj.

Valorizacija je ključna za razvoj turizma i destinacija jer omogućuje ocjenu i razvoj kulturnih i turističkih resursa, poboljšanje životnog standarda i očuvanje kulture. Međutim, razvoj turizma treba biti pažljivo planiran kako ne bi štetio lokalnom stanovništvu, uzimajući u obzir kapacitet destinacije i kvalitetno upravljanje. Sjeverozapadna Hrvatska bogata je legendama i pričama, s gotovo svakim selom, crkvom i utvrdom povezanim s nekom legendom te ta područja nude razne kreativne pristupe vrednovanju legendi i predaja, uključujući manifestacije, festivale, ceremonije, radionice, kazališne predstave, *storytelling* i druge medije. Primjeri poput Legende o picokima i Križevačkim štatutima već privlače turiste kroz uprizorenja i manifestacije koje promoviraju lokalnu tradiciju. Obje legende prezentirane su na način da uprizoruju povijesni događaj, odnosno legendu te je upotpunjuju različitim programima koji promoviraju način života i tradiciju lokalnog stanovništva. Dakle, turističko vrednovanje legendi može poboljšati trenutnu turističku ponudu ili stvoriti nove proizvode za razvoj turizma. Legende poput one o Crnoj Kraljici, Barbari Celjskoj, koja je bila poznata po

svojoj zloći i alkemiji, mogla bi se bolje valorizirati. Njezin život prepun je tragičnih događaja i obavijen tajnama te bi se uz angažiranje profesionalnih pripovjedača za oživljavanje i prikazivanje njezina života na autentičnim lokacijama mogao stvoriti zanimljiv turistički proizvod, uz moguće kreiranje turističke rute kroz mjesta u kojima je boravila i vladala te laboratorija koji bi prikazivao alkemijske eksperimente, pribor i recepte korištene za razne pokuse. Potencijal Crne Kraljice kao turističke atrakcije prepoznat je i u Krapinsko-zagorskoj županiji gdje je 2018. grad Krapina pokrenuo projekt „Crna Kraljica“, s ciljem unaprjeđenja upravljanja nepokretnim kulturnim dobrima kao što su Stari grad Krapina. Tu je još prirodna pećina koja se nalazi iza starog grada i park skulptura Forma prima, uz dodatak novih turističkih proizvoda kao što je muzejski postav posvećen Crnoj Kraljici, odnosno Barbari Celjskoj koja se 1405. u starom gradu vjenčala za kralja Žigmunda, zatim još suvenirnica, multimedijaska dvorana, pješački most te muzejski postav pećine.¹⁰⁰ *Storytelling* predstavlja ključni element u valorizaciji mitova i legendi u turizmu, omogućavajući stvaranje bogatih i nezaboravnih iskustava za posjetitelje. Uključivanjem *storytellinga* u turističke aktivnosti, lokalne mitove i legende moguće je oživjeti na način koji angažira i fascinira posjetitelje. Prilagođene pripovijetke mogu se koristiti za vođenje posjetitelja kroz različite destinacije, stvarajući emocionalnu povezanost i produbljujući njihovo razumijevanje lokalne kulture i povijesti. *Storytelling* može se također koristiti u stvaranju tematskih sadržaja, kao što su edukativne igre i digitalni vodiči, koji omogućuju posjetiteljima da istraže mitove i legende na zabavan i interaktivan način. Razvijanje aplikacija koje nude virtualne ture ili igre temeljene na mitološkim pričama može pridobiti pažnju tehnološki osviještenih posjetitelja i dodati dinamičnost turističkim ponudama. Jedan od primjera uspješne valorizacije koji uključuje pričanje priča je manifestacija Noć knjige koja se održala 2019. u Novom Marofu te je uključivala pripovijedanje narodnih legendi. Osim tematskih ruta i *storytellinga* mogli bi se organizirati edukativni programi i radionice, usmjereni na mitologiju i povijest koji bi obuhvaćali kreativno pisanje, likovnu umjetnost i igranje uloga, što bi posjetiteljima omogućilo bolje razumijevanje i angažman s lokalnim pričama. Također, uključivanje lokalnih zajednica u planiranje i provedbu turističkih inicijativa omogućava očuvanje autentičnosti i podržava lokalnu ekonomiju. Promocija lokalnih zanata, prehrambenih proizvoda i kulturnih praksi, koje su povezane s mitološkim pričama, dodatno pridonosi

¹⁰⁰ Projekt „Crna Kraljica“, <https://www.krapina.hr/crna-kraljica/2964-projekt-crna-kraljica>, posjećeno 31. kolovoza 2024.

održivom turizmu i očuvanju kulturne baštine. Marketinške kampanje trebale bi iskoristiti mitove i legende kao temelj za promociju turističkih destinacija. Razvijanje promotivnih materijala, vodiča i digitalnih sadržaja, poput aplikacija i interaktivnih igara, moglo bi značajno povećati privlačnost regije za posjetitelje, osobito mladih koji traže jedinstvena iskustva. Integracija mitova i legendi u turističku ponudu ne samo da obogaćuje iskustvo posjetitelja, već i pridonosi očuvanju i valorizaciji kulturne baštine sjeverozapadne Hrvatske, stvarajući jedinstvene prilike za učenje, zabavu i angažman.

7. Zaključak

Nematerijalne kulturna baština predstavlja važan pojam za društvene skupine i zajednice jer obuhvaća kulturna dobra naslijeđena od predaka koja te zajednice prepoznaju kao sastavni dio svoje kulture i identiteta. Folklor, kao dio nematerijalne kulturne baštine, odnosi se na cjelokupnost kulturnih tvorevina koje su nastale na tradiciji i koje su izražene od grupe ili pojedinaca, a prepoznaju se kao odraz očekivanja zajednice u smislu njezinog kulturnog i društvenog identiteta. Ti standardi i vrijednosti prenose se usmenim putem, oponašanjem ili na druge načine. Folklor obuhvaća različite oblike, uključujući jezik, književnost, glazbu, ples, igre, mitologiju, rituale, običaje, ručne radove, arhitekturu i druge umjetnosti. Mitovi i legende često prikazuju različite aspekte folklor, osobito kada su ispričani na izvornom narječju ili kada su iz njih proizašli običaji koji se njeguju do danas. Mitovi i legende tradicionalne su priče koje se prenose s generacije na generaciju u različitim kulturama. Ključna razlika između mita i legende leži u pretpostavci da legenda ima osnovu u povijesnim činjenicama, dok mit ne mora imati takvu osnovu. Legende su priče koje se smatraju da se temelje na stvarnim događajima, ali su obogaćene imaginarnim elementima koji imaju duboko značenje za kulturu iz koje potječu. Mitovi, s druge strane, proizlaze iz kulturnih tradicija ili legendi te imaju duboko simboličko značenje i obično prenose pouku korisnu za slušatelja ili čitatelja. Istraživanjem mitova i legendi sjeverozapadne Hrvatske pokazala se duboka povezanost ispričanih priča s lokalnim identitetima, poviješću i kulturom. Većina motiva i likova koji se javljaju u pričama proizašla je iz bogate mitologije Slavena i njihova vjerovanja te djelovanja na ovim prostorima. Njihovo je vjerovanje bilo toliko snažno da je i nakon pokršćavanja narod nastavio štovati stare bogove i običaje ovaj put preoblikovane i prikrivene pod kršćanskim imenima i blagdanima. Kroz analizu mitova i legendi iz različitih županija, postalo je jasno da ovi tradicionalni oblici pripovijedanja ne samo da prenose kulturno nasljeđe već i reflektiraju specifične društvene vrijednosti i strahove zajednica iz koje potječu pa se tako u pričama često spominje pijetao koji spašava narod od Turaka ili Tatara, zmajevi koji plaše stanovništvo nekog naselja, žene koje su često optužene za zlodjela i preljube, vile koje spašavaju i brane junaka ili mu pakoste svojim postupcima i slično. Mitovi i legende ove regije nisu samo puki ostaci prošlosti, već živi elementi kulture koji se i danas prenose, interpretiraju i prilagođavaju suvremenim uvjetima. Oni su ključni za razumijevanje kako su prošle generacije doživljavale svijet oko sebe, kako su

interpretirale prirodne pojave, povijesne događaje i društvene odnose. Kroz svoju simboliku i arhetipske likove, ove priče pridonose očuvanju kulturne baštine i jačanju osjećaja pripadnosti lokalnoj zajednici. U suvremenom kontekstu, afirmacija mitova i legendi sjeverozapadne Hrvatske ima potencijal ne samo za očuvanje kulturne baštine, već i za razvoj kulturnog turizma, obrazovanja i umjetničkog stvaralaštva. Neke legende već su uspješno valorizirane i implementirane u manifestacije kao što je Picokijada i Križevačko veliko spravišće. Ove manifestacije, osim što uprizoruju pripadajuće legende, nude dodatne turističke proizvode koji promoviraju lokalnu kulturu, a sve to privlači znatan broj posjetitelja. S obzirom na bogat asortiman priča, svaka bi županija mogla turistički valorizirati najznačajnije te na temelju njih osmisliti manifestacije, turističke rute, festivale, kazališne predstave, radionice i slično. Očuvanjem i promicanjem ovih priča, možemo osigurati da buduće generacije nastave cijeniti bogatstvo i raznolikost kulturnog nasljeđa koje smo naslijedili. Zaključno, mitovi i legende sjeverozapadne Hrvatske predstavljaju neprocjenjivo blago koje zaslužuje daljnje istraživanje i pažnju. Njihovo očuvanje i integracija u suvremeni društveni kontekst ne samo da obogaćuje našu kulturu, već i pridonosi trajnom očuvanju identiteta i vrijednosti koje su oblikovale ovu regiju kroz stoljeća.

Literatura

Knjige i poglavlja u knjigama:

1. Bascom, W. R., „Četiri funkcije folklor“, u: Hameršak, M. i Marjanić S. (ur.), *Folkloristička čitanka*, Zagreb, AGM, 2010.
2. Botica, S., *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Zagreb, Školska knjiga, 2013.
3. Đurić, T., *Legende puka hrvatskoga*, sv. 1., Samobor, Meridijani, 2007.
4. Hitrec, H., *Hrvatske legende*, Školska knjiga, Zagreb, 2007.
5. Horvatić, D., *Grički top i druge legende*, Zagreb, Naklada K. Krešimir, 2018.
6. Katičić, R., *Naša stara vjera*, Matica hrvatska, Zagreb, 2017.
7. Ledić, F., *Mitologija Slavena: tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, knjiga 1., Vlastita naklada, Zagreb, 1968.
8. Ledić, F., *Mitologija Slavena: tragom kultova i vjerovanja starih Slavena*, knjiga 2., Vlastita naklada, Zagreb, 1970.
9. Novak, F., *Ulice Ludbrega*, Ludbreg, Pučko otvoreno učilište „Dragutin Novak“, 2007.
10. Skočibušić, K., *Varaždinska županija - monografija i informativni vodič*, Varaždin, Mediaks, 2017.

Članci i ostali tekstovi:

1. Ben-Amos, D., „Between Intangible Cultural Heritage and Folklore“, *TFH: The journal of history and folklore*, Sveučilište u Pennsilvaniji, 2023., str. 347.-386., dostupno na: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/3111851> (posjećeno 25. svibnja 2024.)
2. Botica, S., „Mitološki slojevi hrvatske usmene književnosti“, *Croatica: časopis za hrvatski jezik, književnost i kulturu*, Vol. 23/24, No. 37-38-39, 1993., str. 69.-76., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/214524>, (posjećeno 10. lipnja 2024.)
3. Dujmović, D., „Otok svetog Jakova: prilog poznavanju srednjovjekovnoga kulturnog krajolika Zagreba“, *Croatica Christiana periodica*, Vol. 40, No. 78, 2016., str. 39.-48., dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/176234>, (posjećeno 2. srpnja 2024.)
4. International Round Table: „Intangible Cultural Heritage – Working Definitions“ Piedmont, Italy, 14-17 March 2001., str. 1.-5., dostupno na: <https://ich.unesco.org/doc/src/00075-EN.pdf>, posjećeno 10. lipnja 2024.

5. Narodne novine, Zakon o potvrđivanju Konvencije o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/medunarodni/2005_06_5_47.html, posjećeno 17. svibnja 2024.

6. UNESCO, Intangible Cultural Heritage Domains, dostupno na: <https://ich.unesco.org/doc/src/01857-EN.pdf>, posjećeno 17. svibnja 2024.

Internetski izvori:

1. Bes, <https://blagamisterije.com/kad-netko-pobjesni-kazu-da-ga-je-obuzeo-bes-opako-bice-koje-postoji-u-slavenskim-mitovima-i-po-svijetu-trazi-nesredene-ljude/21974/>, posjećeno 30. kolovoza 2024.

2. Bića hrvatskih šuma, <https://blagamisterije.com/nadnaravna-bica-hrvatskih-suma-od-crnih-cuvara-preko-dekli-i-divova-do-huta-i-malenih-lovaca/24104/>, posjećeno 31. kolovoza 2024.

3. Černe mlake, <https://www.turizam-vzz.hr/istrazite/legende/63-zletiste-coprnica-na-crnim-mlakama>, posjećeno 30. kolovoza 2024.

4. D. Antolković, Gdje je Crni otok na Savi kod Zagreba? Nekoć je na njemu bio samostan, spominje ga i Zagorka, a danas mu se gubi svaki trag, <https://blagamisterije.com/gdje-je-nestao-crni-otok-na-savi-kod-zagreba-nekoc-je-na-njemu-bio-samostan-a-spominje-ga-i-marija-juric-zagorka/28457/>, posjećeno 2. srpnja 2024.

5. Drvo života, <https://blagamisterije.com/drvo-zivota-pronalazimo-u-mitologijama-brojnih-naroda-no-kod-slavena-ono-je-povezano-sa-svime-sto-puze-hoda-i-leti/8913/>, posjećeno 31. kolovoza 2024.

6. Gupčeva lipa, <https://www.jutarnji.hr/domidizajn/d-d-vrt/prica-o-stablu-pod-cijom-je-krosnjom-voda-matija-gubec-poveo-istomisljenike-u-borbu-za-pravicu-15191243>, posjećeno 30. kolovoza 2024.

7. Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama, U: Ministarstvo kulture i medija, <https://min-kulture.gov.hr/izdvojeno/kulturna-bastina/izdavacka-djelatnost/hrvatska-nematerijalna-kulturna-bastina-na-unesco-ovim-listama-19524/19524>, posjećeno 25. svibnja 2024.

8. Ivanečki vez, https://podravinaiprigrorje.hr/default_kategorije_wide.asp?sid=6923, posjećeno 24. srpnja 2024.

9. Kača jadovača, <https://blagamisterije.com/u-divljinama-gora-i-suma-postoje-skriveni-zdenci-mitskih-moci-koje-cuvaju-kace-jadovace-velike-zmije-opasnih-namjera/17773/>, posjećeno 31. kolovoza 2024.
10. Kapela svetog Jurja, <https://www.biserzagorja.hr/zagorje-sto-posjetiti/kapela-svetog-jurja>, posjećeno 7. kolovoza 2024.
11. Klasifikacija NUTS za Republiku Hrvatsku, https://razvoj.gov.hr/UserDocsImages/Vijesti%20-%20dokumenti/NUTS2_070209.pdf, posjećeno 24. srpnja 2024.
12. Kratka povijest Zagreba, <https://www.infozagreb.hr/hr/o-zagrebu/zagreb-kroz-stoljeca>, posjećeno 24. srpnja 2024.
13. Kulturna baština, U: Ministarstvo kulture i medija, dostupno na: [https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20\(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme\)](https://min-kulture.gov.hr/?id=349&pregled=1&datum=Wed%20Jan%2023%202019%2017:02:19%20GMT+0100%20(srednjoeuropsko%20standardno%20vrijeme)), posjećeno 17. svibnja 2024.
14. Ljepotica još uvijek čeka svog mlinara, <https://www.turizam-vzz.hr/istrazite/legende/65-ljepotica-jos-uvijek-ceka-svog-mlinara>, posjećeno 23. kolovoza 2024.
15. Međimurska županija: Opći podaci, <https://medjimurska-zupanija.hr/opci-podaci-mz/>, posjećeno 24. srpnja 2024.
16. Muzej krapinskih neandertalaca, <https://mkn.mhz.hr/>, posjećeno 24. srpnja 2024.
17. Muzej Staro selo Kumrovec, <https://www.mss.mhz.hr/stranica/povijest-muzeja>, posjećeno 24. srpnja 2024.
18. O spravišću, <https://www.spravisce.com/o-spraviscu/>, posjećeno 9. kolovoza 2024.
19. Općenito o Krapinsko-zagorskoj županiji, <https://investcroatia.gov.hr/county-stats/krapinsko-zagorska-zupanija/>, posjećeno 24. srpnja 2024.
20. Palček, <https://blagamisterije.com/zovu-ga-polovanjek-palcek-kepec-i-malcek-on-je-mitski-dobri-patuljak-koji-pod-zemljom-cuva-blago/21769/>, posjećeno 30. kolovoza 2024.
21. Pesoglavci, <https://blagamisterije.com/mit-o-pesoglavcima-uvijek-gladnima-ljudskog-mesa-zapravo-je-uspomena-na-vrijeme-kada-su-tatari-haracili-ovim-prostorima/8024/>, posjećeno 30. kolovoza 2024.
22. Povijest dvorca Trakošćan, <https://trakoscan.hr/povijest-2/>, posjećeno 24. srpnja 2024.

23. Povijest Velikog Tabora, <https://www.veliki-tabor.hr/o-muzeju/pregled/povijest>, posjećeno 24. srpnja 2024.
24. Projekt „Crna Kraljica“, <https://www.krapina.hr/crna-kraljica/2964-projekt-crna-kraljica>, posjećeno 31. kolovoza 2024.
25. Projekt čakovečki pozoj, www.gospodarskaskola.hr/wp-content/uploads/2021/07/pozoj-book-.pdf, posjećeno 23. kolovoza 2024.
26. Renesansni festival, https://podravinaiprigrorje.hr/default_kategorije_wide.asp?sid=6585, posjećeno 24. srpnja 2024.
27. Riznica Međimurja, <https://riznica.hr/riznica-medimurja/>, posjećeno 24. srpnja 2024.
28. Stari grad Zrinski, <https://visitmedimurje.com/posjeti/cakovec/>, posjećeno: 24. srpnja 2024.
29. Strategija turističkog razvoja Zagrebačke županije, www.zagrebacka-zupanija.hr/media/filer_public/3f/df/3fdfd379-802c-4921-9f6d-90fedb6767bb/strategija_turistickog_razvoja_zagrebacke_zupanije_do_2025.pdf, posjećeno 24. srpnja 2024.
30. Špancirfest, <https://www.spancirfest.com/o-spancirfestu/>, posjećeno 24. srpnja 2024.
31. Turistička zajednica Novi Marof, <https://www.novi-marof.hr/turizam/turisticka-zajednica/>, posjećeno 24. srpnja 2024.
32. TZ grada Đurđevca, <https://visitdjurdjevac.hr/legenda-o-picokima/>, posjećeno 1. kolovoza 2024.
33. UNESCO, Lista nematerijalne kulturne baštine i registar dobrih praksi zaštite, [https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country\[\]=00058&multinational=3#tabs](https://ich.unesco.org/en/lists?text=&country[]=00058&multinational=3#tabs), posjećeno 17. svibnja 2024.
34. Varaždinske Toplice, <http://www.varazdinske-toplice.hr/o-gradu/>, posjećeno 24. srpnja 2024.
35. Zagrebačka županija, <https://www.zagrebacka-zupanija.hr/zupanija/>, posjećeno 24. srpnja 2024.

36. Zemljopisni podaci Krapinsko-zagorske županije,
<https://kckzz.hr/index.php/hr/saznajte-vise/zemljopisni-podaci>, posjećeno 24. srpnja
2024.

Popis priloga

Slika 1. Prikaz slavenskih idola.....	14
Slika 2. Paljenje krnje u Splitu 2024.	15
Slika 3. Gupčeva lipa.....	16
Slika 4. Bes.....	18
Slika 5. Drvo života.....	20
Slika 6. Podjela Hrvatske na četiri NUTS 2 regije.....	22
Slika 7: Dvorac Trakošćan.....	24
Slika 8. Stari grad Zrinski.....	25
Slika 9: Muzej "Staro selo" Kumrovec.....	27
Slika 10: Ivanečki vez.....	28
Slika 11. Crkva sv. Florijana u Varaždinu.....	31
Slika 12: Andrijina kula.....	34
Slika 13. Vražji stolček.....	35
Slika 14. Dvorac Veliki Tabor.....	40
Slika 15. Uprizorenje legende o picokima na Picokijadi.....	42
Slika 16. Barbara Celjska prikazana kao Venera.....	43
Slika 17: Pesoglavac.....	46
Slika 18. Kraljičin zdenac.....	50
Slika 19: Pucanj iz Gričkog topa.....	52

Sažetak

Ovaj diplomski rad istražuje mitove i legende sjeverozapadne Hrvatske, ističući njihov značaj kao ključnih elemenata nematerijalne kulturne baštine koja oblikuje identitet i kulturno nasljeđe lokalnih zajednica. Kroz analizu ovih priča, rad se fokusira na njihovu povezanost sa slavenskom mitologijom, povijesnim događajima i društvenim vrijednostima, koje se reflektiraju u pričama prenesenim s generacije na generaciju. Posebna pažnja posvećena je razlikovanju mitova i legendi, kao i njihovoj funkciji u kontekstu očuvanja i promocije lokalne kulture. Mitovi, koji često nose simboličko značenje i univerzalne pouke, te legende, koje se temelje na stvarnim događajima obogaćenim fantastičnim elementima, zajedno čine bogato nasljeđe koje je duboko ukorijenjeno u identitetu sjeverozapadne Hrvatske. Rad također razmatra suvremenu valorizaciju ovih priča, osobito u kontekstu kulturnog turizma. Istaknuto je kako neke legende već igraju snažnu ulogu u turističkoj ponudi kroz manifestacije poput Picokijade i Križevačkog velikog spravišća te uspješno privlače posjetitelje i promoviraju lokalnu kulturu. Kroz ove primjere, rad ukazuje na potencijal daljnje valorizacije mitova i legendi kao turističkih proizvoda, kroz razvoj manifestacija, festivala, turističkih ruta i drugih kulturnih sadržaja, fokusirajući se na legendu o Crnoj Kraljici. Zaključno, rad naglašava da mitovi i legende sjeverozapadne Hrvatske nisu samo ostatci prošlosti, već živi elementi kulture koji i dalje igraju važnu ulogu u oblikovanju lokalnih identiteta i očuvanju kulturne baštine. Njihovo očuvanje i integracija u suvremeni društveni i turistički kontekst ne samo da obogaćuju našu kulturu, već i pridonose trajnom očuvanju identiteta i vrijednosti koje su oblikovale ovu regiju kroz stoljeća. Ovaj rad pridonosi razumijevanju i promociji tih priča, s ciljem da buduće generacije nastave cijeniti bogatstvo i raznolikost kulturnog nasljeđa koje im je preneseno.

Ključne riječi: mitovi, legende, sjeverozapadna Hrvatska, nematerijalna kulturna baština, kulturno nasljeđe, slavenska mitologija, kulturni turizam, turistička valorizacija

Summary

This graduate thesis investigates the myths and legends of north-western Croatia, highlighting their importance as key elements of intangible cultural heritage that shapes the identity and cultural heritage of local communities. Through the analysis of these stories, the paper focuses on their connection with Slavic mythology, historical events and social values, which are reflected in the stories passed down from generation to generation. Special attention is paid to distinguishing myths and legends, as well as their function in the context of preservation and promotion of local culture. Myths, which often carry symbolic meaning and universal lessons, and legends, which are based on real events enhanced with fantastical elements, together form a rich heritage that is deeply rooted in the identity of north-western Croatia. The paper also considers the contemporary valorisation of these stories, especially in the context of cultural tourism. It was pointed out that some legends already play a strong role in the tourism offer through events such as Picokijada and Križevačko veliko spravišće, and successfully attract visitors and promote local culture. Through these examples, the paper points to the potential of further valorisation of myths and legends as tourist products, through the development of events, festivals, tourist routes and other cultural contents, focusing on the legend of the Black Queen. In conclusion, the paper emphasizes that the myths and legends of north-western Croatia are not only remainders of the past, but living elements of culture that continue to play an important role in the shaping of local identities and preservation of the cultural heritage. Their perpetuation and integration into the contemporary social and tourist context not only enrich our culture, but also contribute to the permanent preservation of the identity and values that have shaped this region over the centuries. This work contributes to the understanding and promotion of these stories, aiming for future generations will continue to appreciate the richness and diversity of the cultural heritage that has been handed down to them.

Keywords: myths, legends, north-western Croatia, intangible cultural heritage, cultural heritage, Slavic mythology, cultural tourism, tourism valorisation

Lektorirala: Franka Strmotić-Ivančić, prof. engleskog i talijanskog jezika